

BREST LİTOVSK BARIŞ ANTLAŞMASI'NIN SİYASİ SONUÇLARI (SOVYET RUSYA VE OSMANLI İMPARATORLUĞU AÇISINDAN)*

POLITICAL RESULTS OF THE BREST LITOVSK PEACE TREATY
(IN TERMS OF SOVIET RUSSIA AND THE OTTOMAN EMPIRE)

MARZİYE MEMMEDLİ**, HİLAL AKGÜLLER***

Geliş Tarihi/Received:30.05.2020

Kabul Tarihi/Accepted:28.06.2020

MEMMEDLİ, Marziye – AKGÜLLER, Hilal, (2020), "Brest Litovsk Barış Antlaşması'nın Siyasî Sonuçları (Sovyet Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu Açısından)", Belgi Dergisi, C.2, S.20, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2020/II, ss. 2713-2734.

Öz

Rusya'da Ekim İhtilaliyle iktidara gelen Bolşevikler, yayınladıkları bildiri ile tüm savaşan devletlere, savaşı sona erdirmeye ve ateşkes çağrısında bulunmuştur. Yapılan görüşmeler sonucunda 3 Mart 1918 tarihinde Almanya, Rusya, Osmanlı Devleti, Bulgaristan ve Avusturya Macaristan İmparatorluğu arasında Brest Litovsk Barış Antlaşması imzalanmıştır. I. Dünya Savaşı'na İtilaf Devletleri sırasında katılan Rusya İmparatorluğu, savaş sürecinde iç politikasında sorunlar yaşamış ve bütün bunlar Rusya İmparatorluğu'nda Çar rejiminin kaldırılması ile sonuçlanmıştır. Daha savaşın ilk günlerinden I. Dünya Savaşı'nı emperyalist güçlerin kendi aralarında çıkar savaşı olarak nitelendiren Bolşevik Partisi başta Lenin olmakla birlikte hâkimiyeti ele aldıktan sonra ilk iş olarak Rusya'yı I. Dünya Savaşı'ndan çıkarmaya çalışmıştır. Ekim Devrimi zamanı onlarla aynı cephede olan birçok parti bu meselede onlarla aynı düşünceleri paylaşmadığından bu mesele hâkimiyet buhranını getirmiş, hatta Sol SR'ler Temmuz ayında bu sebeple isyan bile çıkarmıştır. Ayrıca, Alman İmparatorluğu Bolşeviklerin ateşkes isteklerini doğal olarak güçsüzlük göstergesi olarak kabul ettiklerinden barış için şartları zorlayan Bolşeviklerin bile kabul etmeyeceği kadar ağır şartlar ileri sürmüştür. Durumun Rusya'nın aleyhine cereyan ettiğini anlayan Bolşevikler, Troçki'nin deyimiyle "ne savaş ne barış" sloganını ileri sürseler de Almanların ateşkesi kaldırarak 1918 yılının ilk aylarında hızlı bir şekilde Rusya arazilerine girmesi ve başkent Petrograd'ın 40 km'sine kadar gelmesi Bolşeviklerin Alman İmparatorluğu'nun ağır şartlarını kabul ederek onlarla ilk başta ateşkes, sonrasında ise Brest Litovsk Barış Antlaşması'nı imzalamasına sebep olmuştur. Bu anlaşmayla Rusya'da hâkimiyeti ele alan Bolşevikler, Finlandiya, Ukrayna, Baltık Denizi kenarındaki arazileri, Belarus'un bir kısmını, 1877-78 yıllarında yapılmış Rus-Osmanlı Savaşı'nın sonucu olarak elde ettiği Kars, Ardahan, Batum vilayetlerini terk etmeyi, Ukrayna Halk Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tanımayı, ordu ve deniz kuvvetlerini silahsızlandırmayı, müttefik devletler için yaptığı propagandalara son vermeyi kabul etmiştir. Sovyet Rusya, Brest-Litovsk Antlaşması ile nüfusunun %34'ünü, topraklarının %32'sini (Polonya, Baltık devletleri, Finlandiya, Ukrayna ve Beyaz Rusya topraklarının bir bölümünü), sanayi şirketlerinin %54'ünü, demiryollarının %33'ünü, demir cevherinin %73'ünü, kömür madenlerinin %90'ını kaybetmiştir. Ama Sovyet Rusya ile Brest Litovsk Antlaşması, Rusya için büyük kayıplara sebep olmuştur, metni imzalayan diğer ülkeler açısından farklı sonuçlara sebep olmuştur. Özellikle Osmanlı Devleti, bu antlaşma sayesinde işgal altında bulunan Kars, Ardahan ve Batum vilayetlerini geri alabilmiştir. Ayrıca Rusya'nın milletlerin mukadderatını tayin hakkını tanımış olması, Osmanlı Devleti'nin de ortaya çıkan bu durumdan istifade etmesine neden olmuştur. Bir zamanlar Rusya İmparatorluğunun işgal ettiği bazı

* Bu çalışma, 15-17 Kasım 2019 tarihinde Gazi Üniversitesi'nde gerçekleştirilen II. Uluslararası Türk-Rus Dünyası Akademik Araştırmalar Kongresi'nde sunulan sözlü bildirinin genişletilmiş halidir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, E-posta: marziyemammedli@karabuk.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0001-6993-5822>)

*** Yüksek Lisans, Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalı, E-posta: hilalakguller@gmail.com, (<https://orcid.org/0000-0002-9003-7573>)

devletler, Doğu Avrupa'da Polonyalılar, Ukraynalılar, Baltık halkları, Güney Kafkasya'da Azerbaycan Türkleri, Gürcüler ve Ermeniler kendi cumhuriyetlerini ilan etmiş ve Sovyet işgaline kadar bağımsız devlet olarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Bu konuda yapılan diğer çalışmalarda daha çok Türk ve Alman kayıtları kullanılmıştır. Bu çalışmanın diğerlerinden farkı ise Rusça kaynaklara ağırlık verilmesi ve Sovyet Rusya iç siyasetinde bu barış antlaşması ile ilgili süren tartışmaların gün yüzüne çıkarılması olmuştur. Çalışmada, genel anlamda Sovyet Rusya'yı Brest Litovsk Antlaşması'na götürülen yol, antlaşmanın imzalanmasından sonra gelişen olaylar, barış antlaşmasının imzalanmasından sonra doğan sonuçlar hem Sovyet Rusya, hem de Osmanlı Devleti açısından değerlendirilmiştir. Brest Litovsk Antlaşması sadece birkaç ay yürürlükte olan bir antlaşma olsa da ister Sovyet Rusya, isterse de Osmanlı Devleti açısından farklı sonuçlar doğurmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Bolşevik İhtilali, Birinci Dünya Savaşı, Brest Litovsk, Osmanlı İmparatorluğu, Rusya.*

Abstract

The Bolsheviks, who came to power with the October Revolution in Russia, called on all belligerents to end the war and cease fire with a notice they published. As a result of the negotiations, Brest Litovsk Peace Treaty was signed between Germany, Russia, Ottoman State, Bulgaria and Austria-Hungary Empire on March 3, 1918. The Russian Empire, which participated in World War I from among the Allied Powers, had problems in its internal politics during the war period and all this resulted in the abolition of the Tzar regime in the Russian Empire. The Bolshevik party, which described World War I from the first days of the war as the war of interest among the imperialist powers among themselves, tried to get Russia out of the World War I after taking over the domination with Lenin in charge. Since many parties, who at time of October Revolution was on the same front with them, did not share the same opinions with them on this issue, this issue brought the crisis of domination, and even the Left SR even revolted in July for this reason. In addition, the German Empire stipulated too severe conditions that even the Bolsheviks who pushed the limits for Peace would not accept, as the Bolsheviks naturally accepted the ceasefire demands as a sign of weakness. Although the Bolsheviks, who understood that the situation was against Russia, brought forward the slogan of "neither war nor peace" as Trotsky put it, with the Germans quickly entering Russia's lands in the first months of 1918 and reaching up to 40 km of the capital Petrograd, accepted the harsh conditions of the German Empire, signed a ceasefire with them, and then the Brest Litovsk Peace Treaty. Bolsheviks taking over the domination in Russia with this Treaty agreed to leave Finland, Ukraine, the lands on the edge of the Baltic Sea, a part of Belarus, Kars, Ardahan, Batumi provinces that were acquired as a result of the Russian-Ottoman war between 1877-78, to recognize the independence of the People's Republic of Ukraine, to disarm its army and navy, to end propaganda for Allied Powers. Soviet Russia, with the Treaty of Brest-Litovsk, lost 34% of its population, 32% of its territory (Poland, Baltic states, Finland, Ukraine and a part of Belarus), 54% of industrial companies, 33% of railways, 73% of its iron ore and 90% of coal mines. However, the Treaty of Brest Litovsk with Soviet Russia caused great losses for Russia, but had different consequences for other countries that signed the text. In particular, by this treaty, the Ottoman Empire was able to reclaim the provinces of Kars, Ardahan and Batumi, which were occupied. In addition, Russia's recognition of the right of nations to determine their destiny caused the Ottoman Empire to benefit from this situation. Some states, once occupied by the Russian Empire, Polish, Ukrainians, Baltic peoples in Eastern Europe, Azerbaijan Turks, Georgians and Armenians in the South Caucasus declared their republics and continued their lives as an independent state until the Soviet occupation. In other studies, on this subject, mostly Turkish and German records were used. The difference of this study from the others was the emphasis on Russian resources and the ongoing discussions about this peace treaty in the Soviet-Russian domestic politics. In this study, the road that led Soviet Russia to the Brest Litovsk Treaty in general, the events that developed after the signing of the Treaty, the results of the signing of the Peace Treaty were evaluated in terms of both the Soviet Russia and the Ottoman State. Although Brest Litovsk was a Treaty that had power only for a few months, it had different consequences for both Soviet Russia and Ottoman states.

Keywords: *Bolshevik Revolution, World War I, Brest Litovsk, Ottoman Empire, Russia.*

Brest Litovsk Barış Antlaşması'nın Siyasi Sonuçlar (Sovyet Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu Açısından)

1. RUSYA'DA BOLŞEVİK İHTİLALİ- 25 EKİM (7 KASIM) 1917

Rus İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşı'na girdiğinde bile iç karışıklıklar yaşamaktadır. Duma'nın açılması, Fransız İhtilali ile başlayan düşünce akımlarının daha etkili olmasını kolaylaştırmış, Çarlık idaresine karşı mücadeleyi arttırmıştır.¹ Birinci Dünya Savaşı başladığında, Duma'daki Bolşevik ve Menşevik temsilciler savaş lehine oy vermemişler üstüne uluslararası proletaryaya, en kısa sürede savaşı bitirme çağrısı yapma kararı almışlardır. O sırada İsviçre'de bulunan Lenin ise Rus İmparatorluğu'nun savaşta yenilmesini istediğini ifade etmiştir. Lenin, bu sayede Çarlık rejiminin yıkılacağını umut etmiştir. Birinci Dünya Savaşı sürerken Rus İmparatorluğu'nda ihtilalin ortaya çıkmasının başlıca faktörleri arasında, Rus İmparatorluğu'nun sanayi bakımından ilerlemesine karşın sosyal adalet ve siyasal rejim açısından çok geri olması, Çar II. Nikola'nın kötü yönetimi, Türk ordusunun Çanakkale'de başarılı savunması karşısında müttefik yardımının Rusya'ya ulaşamaması ve bunlara ek olarak halkın yiyecek sıkıntısı çekmesi gösterilebilir. Bu esnada Lenin ve sürgündeki diğer arkadaşları Rusya'ya dönmeyi kararlaştırdıklarında, Alman hükümeti kendilerine bir tren tahsis etmiş ve böylelikle Lenin ile arkadaşları, 3 Nisan 1917'de Petrograd'a varmışlardır. Almanya bu savaş aleyhtarlarının ülkedeki karışıklığı en üst seviyeye çıkartmasını ve böylece Rus İmparatorluğu'nun savaştan çekilmesini umut etmiştir. Böylece Almanya, tüm kuvvetiyle batı cephesine yüklenebilecektir.²

Lenin, Eylül sonundan itibaren silahlı ayaklanmanın başlatılması için gereken işareti vermiştir. Bolşevik Parti içindeki zayıf muhalefete rağmen 10 Ekim'de Parti Merkez Komitesi, Lenin'in dayattığı ilkeleri kabul etmiştir. 16 Ekim'de Petrograd Sovyet'i, Askeri Devrim Komitesi'ni kurmuştur. Komitenin başına da Leon Troçki gelmiş ve komite partinin askeri kanadı niteliğinde yer almıştır.³

25 Ekim⁴ günü çoğunluğunu fabrika işçilerinin oluşturduğu Kızıl Muhafızlar şehirdeki kilit noktaları tutarak Kışlık Saray'a doğru harekete geçmişlerdir. Bu hareket, kansız bir hükümet darbesinin ta kendisi olmuştur. Geçici Hükümet'in varlığına son verilmiştir. Hükümetin bazı bakanları tutuklanmış, Başbakan Aleksandr Kerenski ülkeyi terk etmiştir. Darbe zamanlaması 26 Ekim 1917 tarihindeki Tüm Rusya İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyetleri İkinci Kongresi'ne denk gelecek şekilde planlanmıştır. Kongreye katılan 649 delegenin 399'u, yani %60'ı Bolşevik'tir ve gündemi de onlar belirlemektedir. Menşevik ve sosyalist devrimcilerin sağ kanadına ait delegeler kongreden kovulmuşlardır. İşçi organizasyonlarından destek alan sosyalist devrimciler Bolşeviklerle kısa süren bir koalisyon oluşturular.⁵

Kongre, Geçici Hükümet'in düştüğünü ve iktidarın Sovyetlere geçtiğini bildirmiştir. Böylece yeni hükümet kurulmuştur. Vladimir Lenin Başbakan, Troçki Dışişleri Bakanı ve Stalin de Halklar Bakanı olmuştur. Bu görevleri alanlara bakan yerine "*Halk Komiseri*" ismi

1 Kollektif Heyet, *Birinci Dünya Harbinde, Türk Harbi, Kafkas Cephesi, 3'üncü Ordu Harekâtı, Cilt II*, (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1993), s. 421.

2 Saim Yüceer, *Milli Mücadele Yıllarında Ankara-Moskova İlişkileri*, (İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2. Baskı, Ocak 2016), s. 33-34.

3 Hilal Akgüller, *XX. Yüzyıl Başlarında Kafkas Halklarının Siyasi Mücadelesi Kapsamında Kuzey Kafkasya Dağlıları Birliği Cumhuriyeti*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, 2019), s. 105.

4 *Ekim İhtilali*: Batıda kullanılan Gregoryen takvimine göre 7 Kasım'dır. Rus takvimine göre 25 Ekim'dir. 1917 yılına kadar Rusya, Batı'da kullanılan Gregoryen takvimini 13 gün geriden takip eden Juliyen takvimini kullanıyordu. Rusya, Gregoryen takvimine 1918 yılında geçmiştir (Detaylı bilgi için bkz. Richard Pipes, *The Russian Revolution*, New York, Vintage Books, 1990).

5 Edward Hallett Carr, *Lenin'den Stalin'e Rus Devrimi, 1917-1929*, Çev: Levent Cinemre, (İstanbul: Yordam Kitap, 2015), s. 52.

verilmiştir.⁶ Aynı zamanda kongre oy birliği ile üç mühim karar almıştır. Alınan kararların ilk ikisi Lenin tarafından önerilen kararlardır. İlki, “İşçi ve Köylü Hükümeti” adına, ilhaksız, tazminatsız, “*adil ve demokratik bir barış*” için savaş halindeki bütün halklara ve devletlere, müzakerelere başlama önerisi yapan bir bildirge olmuştur. Sosyalist Devrimciler tarafından yazılan bir tasarı metniyle birleştirilmiş olan ikinci karar önergesi ise toprak üzerine olmuştur. Bu karar, Bolşeviklerin uzun vadede tarımın toplumsallaştırılmasına yönelik teorilerden çok, köylülüğün küçük burjuva isteklerine cevap niteliğinde olmuştur. Toprağın özel mülkiyeti yürürlükten kaldırılmıştır. “*Toprağı kendi emeği ile işlemek isteyen tüm Rusya devleti vatandaşlarına (cinsiyet ayrımı yapılmaksızın)*” toprağı kullanma hakkı verilmiştir. Madenler ve madenlerden kaynaklanan diğer haklar ise devlete ait olmuştur. Toprağın alınıp satılması, kiralanması ve ücretli işçi çalıştırılması da yasaklanmıştır. Toprak hususundaki son karar Kurucu Meclis’e bırakılmıştır. Toplantıya başkanlık eden Kamenev tarafından teklif edilen üçüncü kararla da Kurucu Meclis toplanana kadar ülkeyi yönetmek için, Tüm Rusya Sovyetleri Kurultayı ve onun yürütme komitesinin otoritesi altında Geçici İşçi ve Köylü Hükümeti olarak çalışacak bir Halk Komiserleri Konseyi (Sovnarkom) oluşturulmuştur. İhtilalin kapsamı gibi içeriğı hakkındaki karar da zamana bırakılmıştır. 12 Kasım günü yapılması önceden planlanan seçimlerin iptal edilmesini Lenin istememiştir. Beklenildiğı gibi çoğunluğu köylülerin oluşturduğu seçmenler, Sosyalist Devrimcilere salt çoğunluk vermiştir. Toplamda 520 sandalyenin 267’si Sosyalist Devrimcilere, 161’i Bolşeviklere gitmiş ve kalanı da pek çok sayıda gruba bölünmüştür.

Batı dünyasında şok etkisi bırakan devrimin ilk sonucu, Almanya ile korkunç bir savaşın tam ortasında Rusya’nın İtilaf Devletleri saflarından ve savaştan çekilmesi olmuştur. Batılı devletler bunu affedilmez bir ihanet kabul etmişlerdir. Ardından eski Rus hükümetlerinin borçlarının reddi ile toprak ve fabrikaların kamulaştırılması gelince ve ihtilal kendini bütün Avrupa ve dünyayı ezecek bir devrimin ilk aşaması ilan edince bu durum kapitalist Batı dünyasının tamamına yönelik kökten bir saldırı olarak sayılmıştır.⁷

2. BOLŞEVİKLERİN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI’NDAN ÇIKMA ÇABALARI: ALMANYA İLE DİPLOMATİK GÖRÜŞMELER

Birinci Dünya Savaşı’nda Almanya, Rus İmparatorluğu’nu kısa sürede yeneceğini düşündüğünden ilk kez batı cephesinde Fransa’ya savaş açmıştır. Fakat bu savaşta umduğu başarıyı yakalayamayınca doğu cephesine dönerek Rus İmparatorluğu ile savaşmıştır. Tannenberg’de Rus ordusu büyük bir yenilgiye uğratılmış ve 100 bin Rus askeri esir alınmıştır. Fakat bu gelişmelere rağmen savaşın gidişatı bakımından tek cepheli savaşın gerçekleşmesi Alman Genelkurmay Başkanı Erich von Falkenhayn tarafından zafer için en kısa yol olarak görülmüştür. Bu maksatla, Almanya’nın Fransa ve Rusya ile barış anlaşması yapmasının yolları araştırılmıştır.⁸

Almanya, Rus İmparatorluğu ile barış yapma yollarını ararken, Rus İmparatorluğu içerisindeki devrimci güçleri destekleyerek mevcut rejimi ihtilalci hareketlerle zayıflatmak siyasetini uygulamaya çalışmıştır. Maksat, zor duruma düşürülecek Çarlık rejimiyle kolay bir sulhun yapılmasının sağlanması olmuştur.⁹ Almanya, 1915’ten beri Rus İmparatorluğu’nda devrimci sosyalist hareketin bilhassa sol kanadını desteklemiş, ayrıca Fin-Ukrayna ayrılıkçı milliyetçi akımlarının yanında olmuştur. Fakat Almanya, bu tutumuna rağmen Rus

6 Yüceer, *age.*, s. 34.

7 Carr, *age.*, s. 53-54-55.

8 Z. A. B. Zeman, “Germany and The Revolution in Russia 1915-1918”, *Documents from the Archives of the German Foreign Ministry*, (London: Oxford University Press, 1958), s. vii.

9 Zeman, *age.*, s. viii.

Brest Litovsk Barış Antlaşması'nın Siyasi Sonuçlar (Sovyet Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu Açısından)

hükümetinin temsilcileri ile de görüşerek ayrı bir barış anlaşması yapmak için çalışmalarını sürdürmüştür.¹⁰ Aslında Rusya'da da savaş karşıtı olarak sadece Bolşevikler veya genel olarak Çar aleyhtarları değil, aynı zamanda Çar'ın kendi çevresinden olan insanlar da yer almıştır. 1914 yılının Ekim ayında Paris'ten dönen Kont Sergey Vitte, Rusya'daki Fransız büyükelçisi Moris Paleologa, Rusya'nın yapacağı en doğru adımın acil bir şekilde bu macerayı bitirmesi olacaktır, şeklinde bir söylemde bulunmuştur. Antanta devletlerinin kazanacağı zaman bütün Avrupa'da demokratik cumhuriyetler oluşacaktır. Bu ise Rusya'da monarşinin sonu demektir. Çar II. Nikola çevresindeki bazı insanların da telkiniyle 1915 yılının sonbaharında Almanya'yla ikili görüşmeler için adımlar bile atmıştır. Almanların bu iki devlet arasında yapılacak barış için en büyük sorun olarak gördüğü Başkomutan Büyük Knez Nikola Nikolayeviç ve Antanta ittifakına sadık kalmalarını savunan Dışişleri Bakanı Sergey Sazonov'u çar II. Nikola görevinden almış, Başkomutanlık yetkilerini İmparator kendisi, Dışişleri Bakanlığı'nı ise dönemin Başbakanı Alman sempatizanı Boris Stürmer üstlenmiştir. Yalnız Polonya'nın bağımsızlığıyla ilgili Alman tarafının görüşleri Rusya ile barış görüşmelerinin önünü kesmiştir.¹¹

Alman Dışişleri Bakanlığı, Birinci Dünya Savaşı boyunca Rus ihtilalcilerinin sol kanadını siyasi ve maddi anlamda desteklemiştir. Ayrıca Rusya dışında bulunan pek çok ihtilalci gruplarla da bağlantılı olmuştur. Çarlık rejiminin yıkılması için uğraşan devrimcilerle ortaya çıkacak yeni bir Rus yönetimi ile bir an önce barış yapılması için uğraşan Almanya ile Rus ihtilalcilerinin beklentileri kesişmiştir.¹²

Almanya, Rus ihtilalinde liderlik rolünü oynayacak olan Lenin ve arkadaşlarını Petrograd'a yollayarak 7 Kasım 1917'de (Rus takvimine göre 25 Ekim 1917) ihtilalin gerçekleşmesinde mühim katkısı olmuştur. Sonuç itibariyle Almanya, askeri sebeplerden dolayı Rus ihtilalini desteklemişse de ideolojik anlamda bu akımla ilgilenmemiştir.¹³

Rusya'da iktidarı ele geçiren Bolşevikler, vaatlerini tuttuklarını göstermek için, ihtilalin ertesi günü, 26 Ekim (8 Kasım) 1917'de "*Barış dekreti*" (kararnamesi) adıyla bir bildiri yayınlamışlardır. Bu beyannameye göre, tüm savaşan devletler hemen savaşı sonlandırmalı, ateşkes yapılmalı, hiçbir toprak parçası ilhak edilmeksizin ve savaş tazminatı ödemeksizin, tam anlamıyla demokratik ve adil bir barış yapmalıydılar. Lenin tarafından kaleme alınan bu bildiri aslında bir propaganda niyeti taşımıştır. Lenin ve arkadaşları bu bildiriyle savaştan bıkmış olan Batı Avrupa işçi, asker ve halkını "savaşçı hükümetleri"ne karşı ayaklandırmak istemişlerdir. Sonuç olarak, Sovyet Rusya'nın bu çağrılarına hiçbir taraftan cevap gelmemiştir. Ancak bu dekret, Bolşeviklerin barış hakkındaki fikirlerini aydınlatmak açısından önemli olmuştur.¹⁴

Almanya ve onun müttefikleriyle yapılacak olan anlaşmayla ilgili üç bakış açısı vardır. Sovyet kaynaklarında en meşhur bakış açısı Lenin'in bu konuyla ilgili düşünceleri olmuştur. Lenin'e göre, Brest Litovsk Barış Antlaşması dünya sosyalizm devrimini amaçlayan güçler tarafından dünya kapitalizmine verilen geçici tavizdir. İkincisi Troçki ve yandaşlarına ait

10 Ali Engin Oba, "Diplomasi Tarihinde Karşılıklı Etkileşim Örneği: Almanya ve Sovyet İhtilali", *100. Yılında Sovyet İhtilali, Gelişimi ve Bölgesel Etkileri Uluslararası Sempozyumu, 25-27 Ekim 2017/Kars, Bildiriler*, Yayına Haz: Erdem Ünlen, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2019), s. 18.

11 Уилер-Беннет, Д. Брестский мир. Победы и поражения советской дипломатии = *Brest-Litovsk: The Forgotten Peace March 1918* / пер. с англ. С. К. Меркулова. — М.: Центрполиграф, 2009. — s. 24 (Uiler-Bennet, C. Brestkiy mir. Pobedi i porajeniya sovetsoy diplomatii / per.s.angl. S.K.Merkulova. — M.: Tsentrpoligraf, 2009).

12 Oba, *age.*, s. 19.

13 Oba, *age.*, s. 22-25.

14 Akdes Nimet Kurat, "Brest-Litovsk Müzakereleri ve Barışı (20 Aralık 1917-3 Mart 1918)", *Belleten Dergisi*, Cilt: XXXI, Sayı: 123, Temmuz 1967, s. 376-377.

olan bakış açısı olmuştur. Onlar tarafından “*Ne savaş, ne barış*” formülü desteklenmiştir. Ama bunların dışında üçüncü bakış açısı da vardı ki bu düşüncelerin tam zıttı olmuştur. Onlara göre ise Almanya ve onun müttefikleriyle herhangi bir anlaşma, devrime ve aynı zamanda devlete ihanet olarak görülmüştür. Bu fikirleri genelde Bolşeviklerin bir kısmı ve diğer devrimci partiler, özellikle sosyalist devrimciler savunmuşlardır.¹⁵

Sovyet Rusya, barış dekretini izleyen günlerde müttefiklerine birçok defa yeniden barış teklifinde bulunmuştur. Ancak bu girişimlerinden hiçbir netice çıkmamıştır. Bu durum üzerine Sovyet hükümeti müttefiklerinin (İngiltere ve Fransa) rızasını almadan Almanya ile tek başına ateşkes yapmak için harekete geçmiştir.¹⁶ Sovyet hükümeti, 22 Kasım 1917’de Rus Orduları Başkumandanı General Nikola Dukhonin’e telgraf çekerek askeri operasyonları durdurmayı ve Almanlarla ateşkes anlaşmasını görüşmek için müzakereci yollaması emrini vermiştir. Telgrafta Sovnarkom’un bütün savaşan taraflara barış teklifinde bulunduğu belirtilmiştir. General Dukhonin’in bunu reddetmesi üzerine görevinden alınmış ve yerine orduda praporşik¹⁷ görevinde olan Nikola Krilenko Genelkurmay Başkanı olarak atanmıştır. Lenin 27 Ekim 1917’de bütün ordulara telgraf göndererek cepheye duran bütün alayların düşmanla görüşmelere başlaması için kendi aralarından görevli birilerini seçmesini istemiştir.¹⁸ 28 Ekim 1917’de müttefik devletlerin askeri misyonları Dukhonin’e Rusya’nın 5 Eylül 1914 yılındaki ayrımcı veya barış görüşmeleri hakkında imzaladığı anlaşmayı bozduğu için protesto mektubu vermişler. 7 Kasım 1917 yılında eski Genelkurmay Başkanı’nın karargâhının yerleştiği Mogilev’e gelen Krilenko’nun vagonuna getirilen General Dukhonin onun gözleri önünde devrimci askerler tarafından vahşice öldürülmüştür.¹⁹ 14 Kasım 1917’de I. Dünya Savaşı’na iştirak eden devletlerin hükümetlerine notayla müracaat eden Lenin, 1 Aralık’tan itibaren barış görüşmelerine başlayacağını ifade etmiştir. Müttefik devletler kendi temsilcilerini yollamazlarsa kendilerinin Almanlarla yalnız başına görüşmelerini sürdüreceğini belirtmiştir.²⁰ Aynı gün Almanya ve onun müttefikleri Sovyet temsilcileriyle barış görüşmelerine başlayacaklarını kabul etmişlerdir.

Bu esnada Sovyet yönetimi, 23 Kasım 1917 tarihli “Pravda” ve “İzvestia” gazeteleri aracılığıyla bütün gizli anlaşmaları dünya kamuoyuna duyurmuştur. Bu anlaşmaların emperyalizme hizmet ettiğini ifade eden Bolşevikler, bütün dünyada geniş yankı bulan bir hadiseye imza atmışlardır. Üstelik dönemin Osmanlı gazetelerinden biri olan “İkdam”, “*Aferin Bolşevikler*” diye bir manşet dahi atmışlardır.²¹

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Dışişleri Bakanı Ottokar Czernin, Almanya Başbakanı Georg von Hetling’e, Lenin’in ideolojisini ve amaçlarını bildikleri kadarıyla onların

15 *Земледелец, Г. Брестский мир несет смерть России, рабство и нищету трудящимся. Самара: Самарский губернский комитет партии социалистов-революционеров, 1918, s. 75 (Zemledelets G. Brestskiy mir neset smert Rossii, rabstvo i nişetu trudyasımsya. Samara: Samarskiy gubernskiy komitet partii sotsialistov-revolyutstionerov, 1918).*

16 Kurat, *age.*, s. 377.

17 *Praporshchik*: (Teğmen). Rusya’da polis gibi diğer üniformalı hizmetlerde kullanılan bir rütbedir. Çarlık Rusya’sında bir subay rütbesi idi. Bununla beraber 1970’lerde praporshchik, görevlendirilmeyen memurlar ve memurlar arasında ayrı bir kariyer grubu olarak kullanılmıştır (Detaylı bilgi için bkz. *Azərbaycan Sovyet Ansiklopedisi (ASE)*, Ed. Resul Reza, Jamil Guliyev, Cilt VIII, Bakü, 1984, s. 7).

18 Декреты Советской власти, Т. 1. 25 октября 1917 г. — 16 марта 1918 г. М.: Политиздат, 1957, s. 15-53-64 (Dekretil Sovetskoy vlasti, T.1. 25 oktyabrya 1917 g. – 16 marta 1918. M. Politizdat, 1957).

19 Деникин, А. И. Очерки русской смуты, М.: Наука, 1990, s. 552 (Denikin, A. İ. Oçerki russkoy smuty, M.: Nauka, 1990).

20 Декреты Советской власти, *age.*, s. 86-87 (Dekretil Sovetskoy vlasti).

21 Söhrab Mustafayev, *1918-1922 Arası Türk-Rus İlişkilerinde Azərbaycan’ın Rolü*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2015), s. 50.

Brest Litovsk Barış Antlaşması'nın Siyasi Sonuçlar (Sovyet Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu Açısından)

ilk başta genel barış yapmak isteyeceklerini, İtilaf devletleri bu görüşmeleri reddedecekleri takdirde bizimle ayrı olarak barış sağlamaya çalışacaklarını yazmaktaydı.²² Ayrıca Lenin'in Almanya'dan yardım aldığına dair iddialar da belirli kaynaklarda yer almıştır. Bu iddialar birçok kişi tarafından ileri sürülmüştür. Weimar Cumhuriyeti'nde Maliye Bakanı'nın Yardımcısı olan Alman sosyal – demokrat Eduard Berntein, Antanta devletlerinin hala Lenin ve arkadaşlarının Kayser Almanya'sından Rusya'da propagandalarını yapmaları için büyük miktarda para aldıklarını iddia ettiklerini belirtmiştir. Bernstein'e göre, Lenin ve arkadaşları gerçekten de Kayser Almanya'sından büyük miktarda para almışlardır. O, bununla ilgili bilgiyi Aralık 1917 yılında aldığını ifade etmiştir: *"Doğrudur bu miktarın ve arabulucunun kim olduğunu bilmiyordum ama para miktarı çok fazla, tahminen 50 milyon Alman markı olduğunu, Lenin ve arkadaşlarının da herhalde bu paranın kaynağı hakkında bilgileri olduğunu düşünüyorum"* demiştir.²³ Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle Alman ordusunun doğu cephesi karargâh komutanı General Erich Ludendorff, Lenin'i Rusya'ya yollamakla bizim hükümetimiz kendi üzerine çok büyük bir sorumluluk aldı diye yazmıştır. Askeri bakımdan bu hareket kendini doğrulttu: Rusya'nın düşmesi şarttı.²⁴ Bununla ilgili olarak Troçki şöyle yazmıştır: Ludendorff tarafından Almanya'nın durumunun **çıkılmaz** olduğu bir zamanda bu davranış bir maceraydı. Lenin, Ludendorff'un çıkarlarını kendi çıkarları için kullandı. Ludendorff kendine şöyle söylüyordu: Lenin vatanseverleri devirir, daha sonra ben, Lenin ve onun arkadaşlarını boğarım. Lenin ise kendine şöyle söylüyordu: ben Ludendorff'un treninde giderim, hizmetleri için ise ödemem kendime göre olacaktır".²⁵ Bu ödemenin Almanya'daki devrim olması gerekiyordu.

Krilenko'nun emriyle 26 Kasım 1917'de Rus temsilcileri cepheyi aşarak, Alman Başkumandanlığına başvuruda bulunmuşlardır. Rusların bu istekleri Alman Şark Cephesi Kumandanlığına kabul edilmiştir. Bu durum üzerine, Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan temsilcileri ile Rusya temsilcileri 2 Aralık 1917'de günümüzde Brest adıyla bilinen Beyaz Rusya'nın Polonya sınırındaki Brest Litovsk şehrinde bir araya gelerek görüşmelere başlamıştır. Üç gün süren görüşmelerden sonra Rusların görüşmeyi keserek Petrograd'a dönmeleri üzerine cephedeki düşmanlıkları bitirmek ve aynı zamanda tekrar başlayacak olan görüşmeleri kolaylaştırmak amacıyla 10 günlük bir "tatil-i muhasamat" yapılmıştır.²⁶ 12 Aralık 1917'de Rusların Brest Litovsk'a geri dönmeleri ve üç gün süren görüşmeler sonucunda 15 Aralık 1917'de tüm cepheleri kapsayan geçici bir antlaşma imzalamış ve barış görüşmelerinin başlaması adına karar almışlardır.²⁷ Antlaşmayla sınır, orduların barış yapıldığı tarihte buldukları mevzilerden geçecek şekilde çizilmiştir.²⁸ Toplamda 11 maddeden meydana gelen bu antlaşmayı Osmanlı Devleti adına o dönemin Berlin Askeri Ataşesi olan Zeki Paşa imzalamıştır.²⁹ Barış görüşmelerine hazırlık yapılırken, geçici ateşkes de bir süre için uzatılmıştır. Bu esnada Enver Paşa'nın talimatıyla 3. Ordu Komutanı Vehip Paşa ile Rus Orduları Komutanı

22 *Фельштинский, Ю. Г. (сост.), Германия и революция в России. 1915–1918, Сб. документов. М.: Центрполиграф, 2013, s. 169-170 (Felštinskiy Y.G. Germaniya i revolyutsiya v Rossii. 1915 – 1918, Sb.dokumentov. M.: Tsentrpoligraf, 2013).*

23 *Фельштинский, Ю. Г., Крушение мировой революции. Брестский мир: Октябрь 1917 — ноябрь 1918, М.: ТЕРА, 1992, s. 29 (Felštinskiy, Y.G., Krushenie mirovoy revolyutsii. Brestskiy mir: Oktyabr 1917 – noyabr 1918, M.: TERRA,1992).*

24 Ludendorff E., *Meine Kriegserinnerungen*. Berlin, Halbleder, 1919, s. 407.

25 *Троцкий Л. Д., Моя жизнь. М.: Вагриус., 2001, s. 306 (Trotsky L.D., Moya jizn. M.: Vagrius., 2001).*

26 Erol Kürkçüoğlu, *1918-1920 Türkiye-Azerbaycan İlişkileri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1994), s. 20-21.

27 Kurat, *age.*, s. 378.

28 Kürkçüoğlu, *age.*, s. 21.

29 Mustafayev, *age.*, s. 51.

arasında 18 Aralık 1917 tarihinde “Erzincan Mütarekesi” imzalanmıştır.³⁰ Böylece Brest Litovsk’ta yapılan geçici ateşkes antlaşması (15 Aralık 1917) ve Erzincan mütarekesi (18 Aralık 1917) ile Birinci Dünya Savaşı’ndaki Türk-Rus savaşı sona ermiştir. Ardından Sovyet Rusya ile İttifak devletleri arasında Brest Litovsk barış görüşmeleri başlamıştır.³¹

15 (28) Aralık’ta Sovyet heyeti kendi hükümetine bazı meseleleri danışmak için Petrograd’a dönmüştür. Merkez komitenin toplantısında güncel durum müzakere edilmiş ve Bolşeviklerin büyük çoğunluğunun oyları ile Almanya’daki devrimi beklemek adına barış görüşmelerinin uzatılmasına karar verilmiştir. Lenin Dışişleri Bakanı Troçki’ye Brest Litovsk’daki Sovyet heyetinin başına geçmesini teklif etmiştir. Lenin’e barış görüşmelerin uzaması için birisi gerekiyordu ve o kişi de Troçki olmuştur. Daha sonrasında Troçki, Brest Litovsk’a işkenceye gider gibi gittiğini yazmıştır. Troçki görüşmeler zamanı bile Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun asker üniformasını giymiş işçilerine başvurmuş, onları kendi hükümetlerine karşı devrime davet etmiştir. Almanya ilhak ultimatomenin verdiği zaman ise Troçki meşhur “*Ne savaş ne barış*” sloganını ortaya atmıştır. Tabii ki bu slogan savaştan hızlı bir şekilde ayrılacaklarını vaat eden Bolşeviklerin iç politikada sorun yaşamalarına neden olmuştur.³²

Brest Litovsk görüşmelerine o dönemde Berlin’de bulunan Osmanlı Hariciye Nazırı Ahmet Nesimi Bey, Brest Litovsk müzakereleri için kararlaştırılan delege ve hukuk müşavirinin yetki belgeleriyle birlikte Berlin’e gönderilmelerini 18 Aralık 1917 tarihinde İstanbul’dan istemiştir.³³ Bu belgeden de anlaşılacağı üzere görüşmeler başlamıştır. Ateşkes antlaşmalarının imzalanmasının ardından Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Bulgaristan ve Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 20 Aralık 1917’de Brest Litovsk kentinde müzakereler başlamıştır.³⁴ Alman heyetine Doğu Orduları Komutanı General Max Hoffman başkanlık etmiştir. Türk heyetine de Berlin Büyükelçisi İbrahim Hakkı Paşa liderlik etmiş ve baş müşaviri de Berlin’deki Türk askeri ataşesi Zeki Paşa olmuştur. Sovyet Rusya barış heyetiye, ihtilal etiketinden dolayı çok renkli olmuştur. Heyetin başında ihtilalcilerden Alfred Joffe (Yahudi), yine bir Yahudi olan Leon Kamenev, bir devrimci ve Yahudi olan Grigori Sokolnikov ve Ermeni ihtilalcilerinden Leon Karahan yer almıştır. Ayrıca Rus heyetinde devrimin gereği olarak bir kadın temsilci de bulunmuştur.³⁵ Daha sonrasında taraflar arasında yapılacak olan ilk resmi toplantının ardından 31 Aralık 1917 tarihinde Sovyet Rusya heyetinin başına Dışişleri Komiseri Troçki getirilecektir. Troçki ikinci resmi toplantıdan itibaren aktif olarak heyette yer alacaktır.³⁶

İlk resmi toplantı 22 Aralık 1917’de Sovyet Rusya ile Almanya arasında başlamıştır. Lenin’e göre barış için mücadele başlamış ve bu mücadele de oldukça zor ve inatçı olacaktır. Uluslararası emperyalizm tüm güçlerini kendilerine karşı seferber edecektir. Durum Lenin’in dediği gibi olmuştur. Müzakereler, Almanya’nın Sovyet Rusya’ya hükümleri ağır bir barışı zorla kabul ettirmek istediğini göstermiştir. Polonya, Litvanya ve Letonya

30 Kurat, *age.*, s. 378.

31 Vasif Qafarov, “Brest-Litovsk Barış Konferansı’nda Osmanlı Devleti’nin Kafkasya Politikası”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Kafkaslar Özel Sayısı, III, Sayı: 73, Yıl: 2015, s. 218.

32 Троцкий, *age.*, s. 355-356-364 (Trotskiy, *age.*).

33 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Nezareti Siyasi (HR. SYS), 2294/11-77, Tarih: M-20-12-1917.

34 Haydar Efe ve Murat Kızıl, “Osmanlı’nın Kuzey ve Doğu Politikası ve Rusya’nın “Sıcak Denizlere İnme Politikası” Kapsamında Şekillenen Doğu Sınırları”, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (KAÜİİBFD)*, Cilt: 9, Sayı: 17, 2018, s. 323.

35 M. Salih Mercan, *Erzincan Mütarekesi’nden Brest-Litovsk’a (Aralık 1917-3 Mart 1918)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1991), s. 86-87.

36 Kurat, *age.*, s. 382.

Brest Litovsk Barış Antlaşması'nın Siyasi Sonuçlar (Sovyet Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu Açısından)

ile Beyaz Rusya'nın bir kısmı üzerinde denetim ve bununla beraber Ukrayna üzerinde egemenlik kurma niyetinde olmuştur. Hem iç hem de dış siyaset, genç Sovyet Rusya devletini kurtarmak için Alman emperyalizmi karşısında gerilemeyi, ağır barış şartlarını kabul etmeyi gerektirmiştir. Rus ekonomisi yıkılmış ve uzun zamandır savaşmaktan yorgun düşen ordu, Almanların saldırılarına karşı koyabilecek bir vaziyette değildir. Durum kötü de olsa antlaşma imzalamak için son ana kadar beklenecek ve Almanların sabrı sınanacaktır.³⁷

Şubat 1918'de barış görüşmeleri adeta çıkmaza girmiştir. Rusya-Ukrayna hususu konuşulurken 9 Şubat 1918 tarihinde Ukrayna, Osmanlı Devleti, Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasında 10 maddelik bir barış antlaşması imzalanmıştır. Osmanlı Devleti, Ukrayna'yı müstakil bir devlet olarak tanımış ve karşılıklı diplomatik ilişkiler kurulması kararlaştırılmıştır. Antlaşmada ayrıca mali hususlar, tarafların uğradığı zararın tanzim edilmesi, esirlerin vaziyeti ve iadesi gibi çeşitli konular yer almıştır.³⁸ Almanya, Ukraynalılara Bolşeviklerle savaşta yardımlarına karşılık Almanya ve Avusturya Macaristan İmparatorluğu'na 1 milyon ton buğday, 50 bin ton dana eti, 400 milyon ton yumurta ve şeker verileceği söylenmiştir. Bolşevikler 26 Ocak 1918'de Kiev'i ele geçirecek, orada Sovyet hükümetini kurduklarını ilan etmişlerdir. (Ancak Almanlar Nisan 1918'de, Bolşeviklerin buradaki hâkimiyetini devirerek Pavlo Skoropadsky hükümetini kuracaklar).³⁹ Sovyet Rusya, Osmanlı Devleti'nin Ukrayna ile sulh yapması, Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile yaptığı müzakerelerden olumlu bir netice alınamaması gibi sebeplerle 10 Şubat 1918'de Brest Litovsk müzakerelerini kesmiştir.⁴⁰ Sovyet Rusya temsilcisi Troçki de yine aynı tarihte 10 Şubat 1918 tarihli ünlü beyanatıyla Rusya'nın tek taraflı bir şekilde savaşa son verdiğini duyurmuştur. Bu olayın olması, müzakerelerin kesilmesi üzerine Troçki talimat almak üzere Petrograd'a gitmiştir.⁴¹ Diplomatik kurallara aykırı olan ve diplomatik yolları kapatan bu tutum üzerine, Osmanlı Devleti ve Almanya kendilerini bazı önlemleri almakta serbest saymışlardır.⁴²

Brest Litovsk'ta bulunan Alman General Hoffman, Sovyet Rusya'ya 17 Şubat 1918'de öğlen saatlerinde ateşli silahların sonlandırılmasının ardından Doğu Cephesi'nde askeri operasyonlar başlatacağını bildirmiştir. Sonuç olarak, 18 Şubat 1918'de Alman birlikleri herhangi bir dirençle karşılaşmadan Dvinsk'e doğru ilerlemeye ve işgal etmeye başlamıştır. Almanlar Rusya'nın iç dünyasına doğru girmiştir. Kuzeyde Alman birlikleri Letonya ve Estonya'ya girmiştir. Güneyde ise Almanlar ve Avusturyalılar, Ukrayna'nın kalbine ilerlemişlerdir. Merkezde Alman kuvvetleri Pskov ve Minsk'e geçmiştir. Dvinsk, Minsk, Rivne, Pskov, Derpt, Tartu, Jitomir, Gomel, Çernigov, Mogilyov arka arkaya düşünce Bolşevikler telaşlanmışlardır. Bu gelişmeler üzerine acil toplanan Merkez İcra Kurulu toplantısında Almanya'nın yaptığı tekliflerle barış imzalanması kararı kabul edilmiştir.⁴³

37 Umut Bekcan, "Devrimden Sonra: Bolşeviklerin Zorunlu Dış Politikası 1917-1925", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 68, No: 4, 2013, s. 78.

38 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası Belgeleri (HR. HMF. İŞO.), 68/41, 12-15, Tarih: R-18-01-1334.

39 Троцкий, *age.*, s. 364 (Trotskiy, *age.*).

40 Betül Eksik, *Siyasi ve Sosyal Açıda Kafkas Cephesi (1914-1918)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2018), s. 282.

41 Mercan, *age.*, s. 93.

42 Eksik, *age.*, s. 282.

43 ГАРФ. Ф. 130. Оп. 2. Д. 1, s. 133 (GARF.F.130.Op.2.D.1.).

Bu karara itiraz olarak Sol SR'ler, Merkez Komitesi'ni terk etmişlerdir.⁴⁴ Hatta Dvinsk'in işgal edildiği 18 Şubat'ı 19 Şubat'a bağlayan gece Lenin ve Troçki, Berlin'e Almanya'nın bütün şartlarını kabul ederek anlaşma imzalamaya hazır olduklarını bildirdikleri bir telgraf çekseler de Alman tarafı bu telgrafı cevaplamaya acele etmemiştir.⁴⁵ Sonuç olarak, 23 Şubat 1918'de Alman hükümeti, Ruslara bir ultimatom şeklinde yeni ve daha sert şartlar sunmuşlardır. Lenin'e iletilen ultimatomda Sovyet Rusya'nın Kurlandiya, Liflandiya, Estlandiya, Ukrayna ve Finlandiya'nın bağımsızlıklarını tanınması, ordularının bu devletlerin arazilerinden çıkarılması, Ukrayna ile barış anlaşmasının imzalanması, Osmanlı İmparatorluğu'na Anadolu'daki eyaletlerin iade edilmesi, ordunun ve deniz filosunun tamamen silahsızlandırılması, Almanya ile 1925 yılına kadar ticari ilişkilerde avantaj tanınması, Almanya'ya cevher ve diğer ham maddelerin çıkarılmasına izin vermesi, aynı zamanda merkez devletlerine karşı propaganda yapılmamasını talep etmiş ve bu şartları kabul etmek için Bolşeviklere 48 saat zaman tanınmıştır. Üç gün içerisinde Rusya temsilcisinin Brest Litovsk'a bunları imzalamak için gelmesi ve bu anlaşmayı iki hafta içerisinde onaylaması gerekmektedir.⁴⁶ Böylece artık Almanlar, savaş sırasında ele geçirdikleri bölgelere ek olarak, Brest Litovsk müzakerelerinin sona ermesinin ardından işgal ettikleri bölgeleri de talep etmişlerdir. Ukrayna ve Finlandiya'nın tahliyesi ise başka bir şart olmuştur. Ayrıca Ruslar, bir katkı payı ödeyecek ve çeşitli ekonomik tavizler verecektir. Bu durum Lenin'i harekete geçirmiş ve Almanya'ya ultimatomlarını koşulsuz olarak kabul ettiklerini bildirmiştir.⁴⁷

Yapılan barışla ilgili Bolşevikler ile devrimci partiler arasında sorun yaşanmıştır. Merkez komitedeki Sol SR'ler, Almanya'nın ağır şartlarının bu şekilde kabul edilmesine karşı olmuşlardır. Menşevikler, Sağ SR'ler, anarşistler ve sol komünistler ile birlikte Almanya ile savaşın devam ettirilmesini desteklemişlerdir.⁴⁸

3. BREST LİTOVSK BARIŞ ANTLAŞMASI'NIN İMZALANMASI VE SOVYET RUSYA AÇISINDAN SİYASİ SONUÇLARI

Bu esnada Osmanlı Devleti'nin özellikle Güney Cephesi'ndeki vaziyeti gittikçe kritik bir hal almaktadır. Bu sebeple Osmanlı Devleti de bir an önce barışın yapılmasından yana olmuştur.⁴⁹ 18 Şubat 1918'de Almanya'nın tekrar askeri harekât başlatması ve barış görüşmelerinin sekteye uğraması gibi gelişmeler Enver Paşa'ya bildirilince, 3. Ordu Komutanı Vehip Paşa'ya Erzincan istikametinde ilerleme emri verilmiştir. Türk askeri harekâtı ise 12 Şubat 1918 tarihinde başlatılmıştır. Brest Litovsk'ta görüşmelere katılan Talat Paşa'nın İstanbul'a dönmesine kadar, işgal altındaki bölgenin büyük bir bölümü kurtarılmıştır. Osmanlı Devleti'nin ve özellikle de Almanya'nın askeri harekât düzenlemesi ve ilerlemelerinden dolayı Sovyet Rusya hükümeti ihtilal blöflerini bir yana bırakıp,

44 Рабинович, А., Раскол между большевиками и левыми эсерами: поворотный пункт в ранней советской истории // Политическая история России первой четверти XX века, Памяти профессора Виталия Ивановича Старцева. СПб.: ДАРК, 2006, s. 351. (Rabinoviç, A. Raskol mejdu bolşevikami i levimi eserami: povorotny punkt v ranney sovetskoy istorii//Politikeskaya istoriya Rossii pervoy çetverti XX veka, Pamyati professora Vitaliya İvanoviça Startseva. SPb.: DARK, 2006.)

45 Гончарова, С. М., К вопросу об авторстве Декрета СНК «Социалистическое Отечество в опасности!» (1918) // Вопросы истории КПСС, 1991, №9. s. 99–101. (Goncharova, S.M. K voprosu ob avtorstve Dekreta SNK "Sotsialistiçeskoe Oteçestvo v opasnosti! (1918// Voprosi istorii KPSS, 1991. №9.)

46 H. Gunther, *Quellen zu den deutsch-sowjetischen Beziehungen 1917-1945*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1998, s. 48-49.

47 Celal Cem Oğuz, *The Relations Between The Ottoman Empire And Bolshevik Russia (1917-1918)*, (Unpublished Master Thesis, Bilkent University, 1998), s. 37-38-39.

48 РГВИА. Ф., 2003, Оп. 4. Д. 50. Л. s. 117, 118. (RGVIA.F.,2003, Op.4.D.50.L.)

49 Bilgihan Çolak, *Atatürk Dönemi Türk-Rus İlişkileri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 2007), s. 21.

Brest Litovsk Barış Antlaşması'nın Siyasi Sonuçlar (Sovyet Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu Açısından)

Almanya ile ciddi bir şekilde barış imzalamak durumunda kalmıştır. Gerçekte Brest Litovsk görüşmelerinin kesintiye uğraması Osmanlı Devleti'nin de lehine olmuştur. Çünkü bu zamana kadar Ruslardan fazla talepte bulunmaktan çekinen Osmanlı Devleti artık Almanların da onayını alarak taleplerini iletebilecektir.⁵⁰

Lenin Brest Litovsk görüşmeleri için hemen bir heyet göndermiştir. Bu heyetteki temsilciler, hazırlanan barış metninin "Dikta" olduğunu ifade ederek, metni okumayı reddetmişlerdir. Heyetin başkanı Grigori Sokolnikov, bu barış metninin bir mecburiyet altında ("force majeure") akdedilmiş olduğunu resmen protesto etmiş ve bu antlaşmanın ancak "*Alman emperyalizminin baskısı ve tehdidi karşısında, sırf (Rus) İhtilalini korumak maksadıyla*" imzalanacağını bildirmiştir.⁵¹ Bu şekilde ilerleyen görüşmeler fazla uzun sürmemiş, Almanların istekleri kabul edilmiş ve "3 Mart 1918" tarihinde "*Brest Litovsk Barış Antlaşması*" imzalanmıştır. Brest Litovsk Barış'ını imzalamaya mecbur kalan Ruslar, bu durumu içlerine sindirememiştir. Hatta bu yüzden Lenin, bu barışı "Huzursuz Barış" olarak nitelendirmiştir.⁵² Brest Litovsk Barış Antlaşması, 14 maddelik asıl antlaşma metninden ve buna ek düzenlenen protokollerden başka Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Osmanlı Devleti, Bulgaristan ve Sovyet Rusya arasında yapılan ayrı barış antlaşmalarından oluşmuş ve bu devletlerarasındaki savaşı resmen bitirmiştir.⁵³

Almanya ile Sovyet Rusya arasında imzalanan ek anlaşmanın 21. maddesine göre, her iki devlette yaşayan bu iki devletin vatandaşlarına kendi ülkelerine dönme şansı tanınmıştır.⁵⁴ Böylelikle, İmparatorun eşi Aleksandra Fyodorovna ve onun çocukları, kız kardeşi ve diğer Almanya kökenliler, Kayser Almanya'sının himayesi altına girmiş ve bu da onların Bolşeviklerden kurtulmaları için ellerine hukuki dayanak oluşturmuştur.⁵⁵

Osmanlı Devleti ile Sovyet Rusya arasında imzalanan ek antlaşmayı ise Osmanlı Devleti temsilcisi olarak İbrahim Hakkı Paşa ve Zeki Paşa, Sovyet Rusya adına ise Grigori Sokolnikov, Grigori Petrovski, Georgi Çiçerin ve Leon Karahan imzalamıştır. Genel antlaşmaya ekli olan Osmanlı-Rus Antlaşması'nın tamamı 15 maddeden oluşmaktadır.⁵⁶

Sovyet Rusya ile yapılan antlaşmanın temeli üç esasa dayanmaktadır. Birincisi, işgal altındaki toprağın tahliyesi, ikincisi, 1877-1878 savaşında, savaş tazminatı karşılığında Osmanlı Devleti'nden zorla alınan 3 sancağın (Kars, Ardahan ve Batum) geleceğinin o bölge ahalisi tarafından serbestçe tayini için Rus askerlerinin buraları tahliyesi ve üçüncüsü de bu savaş, Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki her türlü antlaşmayı feshetmiş olduğundan, iki devlet arasında Avrupa devletleri arasında geçerli olan hukuk esasına göre yeniden konsolosluk kurulması ile ticari ilişkilerin iki yıl içerisinde tekrar başlatılmasına ilişkin olmuştur.⁵⁷

50 Mercan, *age.*, s. 94.

51 Kurat, *age.*, s. 396.

52 Çetin Küçükkayhan, *Osmanlı Basınına Göre Brest Litovsk'tan Mondros'a Kadar Kafkasya*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2001), s. 61.

53 Kurat, *age.*, s. 396.

54 Советско-Германские Отношения, От переговоров в Брест-Литовске до подписания Рапальского договора. Сб. Документов, 1968, Т. 1. 1917–1918 гг. М.: Политиздат, s. 424. (Sovetsko – Germanskie Otnoşeniya, Ot peregovorov v Brest – Litovske do podpisaniya Rapallskogo dogovora. Sb. Dokumentov, M.: Politizdat, 1968.)

55 Хавкин, Б. Л., Могли ли немцы спасти царскую семью? // Родина. №7. 2018, s. 113–116. (Havkin, B. L., Mogli li nemtsi spasti tsarskuyu semyu// Rodina. №7. 2018.)

56 Eksik, *age.*, s. 284.

57 Küçükkayhan, *age.*, s. 62.

Brest Litovsk Barış Antlaşması'nın Rusya açısından sonuçlarına bakacak olursak Sovyet Rusya, Brest Litovsk Antlaşması ile nüfusunun %34'ünü, topraklarının %32'sini (Polonya, Baltık devletleri, Finlandiya, Ukrayna ve Beyaz Rusya topraklarının bir bölümünü), sanayi şirketlerinin %54'ünü, demiryollarının %33'ünü, demir cevherinin %73'ünü, kömür madenlerinin %90'ını kaybetmiştir. Sovyet Rusya, ordu ve deniz filosunun hepsini silahsızlandırmaya, Almanya'ya Karadeniz filosuna ait gemileri ve alt yapısını vermeye yükümlü olmuştur. Ukrayna, Belarus, Litvanya, Letonya, Estonya ve Finlandiya'nın bağımsızlığını tanımak durumunda kalmıştır.⁵⁸ Kayıplar o kadar çok olmuştur ki Petersburg (daha sonra Petrograd ve sonra Leningrad, sonunda yine Petersburg) sınıra yakın olduğu gerekçesiyle başkent Moskova'ya taşınmıştır.⁵⁹ Bu konuda Troçki, "Bu dışleriyle ezdikleri Rusya'ya zorla kabul ettirdikleri bir barıştır." diyerek Bolşevik idaresinin duygularına tercüman olmuştur.⁶⁰

Brest Litovsk Barış Antlaşması batılı müttefikler tarafından zorla uygulanan anlaşma olarak görülmüştür. İngiltere'nin Rusya'daki büyükelçisi George Buchanan Rusya'dan döndükten sonra gazetecilerle görüşmesinde Rus halkına olan sempatisini belirterek toplumun örgütlenememesi sonucunda devrimlerle yüzleştiğinden bahsetmiştir. O, Halk Komiserleri Sovyet'inin düşmanla görüşmeler yapmasını batılı müttefikleriyle ayrımcı gizli görüşmelerin yapılmayacağına dair 23.08.-05.09.1914 yılında yaptıkları anlaşmayı bozduklarını bildirmiştir.⁶¹ Alman halkı ve Avrupa'nın diğer kısmına ise bu anlaşmanın diplomatik görüşmelerin sonucu gibi olduğu aşılannmıştır. John Fokke anılarında Almanya'nın bir kedi misali Smolny'la (Bolşeviklerin hükümet sarayı) bütün askeri gücünü ve diplomatik kabiliyetini sergileyerek konuşacağını Brest'te gördüğünü yazmıştır.⁶²

Brest Litovsk Barış Antlaşması'nın imzalanmasının ardından Birinci Dünya Savaşı'nın Doğu cephesinin Sovyet tarafında sadece Kızıl Ordu'nun 1918 yılındaki anlaşmada belirlenen sınır hatlarını koruması için kurulan özel birlikleri "zaves"ler kalmıştır. 9 Mart 1918 yılında Krilenko, Genelkurmay Başkanlığı'ndan alınmış ve Savaş Bakanlığı'nın kaldırılmasına karar verilmiştir. Böylelikle, Rus (imparatorluk) ordusu da tarihten kaldırılmıştır.⁶³ Yine Alman tehlikesinin henüz geçmediğini dikkate alarak Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, başkentinin Moskova'ya taşınması kararı almıştır.⁶⁴

Brest Litovsk Barış Antlaşması uzun yıllar Alman İmparatorluğu ile Bolşeviklerin mali ilişkilerinin kanıtı olarak kaynaklara geçmiştir.⁶⁵ Aralık 1917 yılında Rus cephesindeki

58 Мирские войны XX века: В 4-х кн. Кн. 2. Первая мировая война. Документы и материалы. М.: Наука, 2002. С. 474. (Mirovie voyni XX veka: V 4-h kn. Kn. 2. Pervaya mirovaya voyna. Dokumenti i materialy. M.: Nauka, 2002.)

59 Oral Sander, *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e*, (Ankara: İmge Kitabevi, Ekim 2013), s. 392.

60 Yüceer, *age.*, s. 45.

61 Бьюкенен, Дж. Мемуары дипломата, 2-е изд. М., 1924, s. 438. (Byukenen, C., Мемуары дипломата, 2-е изд. М., 1924.)

62 Фокке, Д. Г. На сцене и за кулисами Брестской трагикомедии (Мемуары участника Брест-Литовских мирных переговоров), М., 1993. Т. 2., s. 96. (Fokke, C.G., Na stsene i za kulisami Brestkoy tragikomedii (Мемуары участника Брест – Литовских мирных переговоров), М., 1993.)

63 Базанов, С. Н. Крестьянская армия после первых поражений в ноябре 1917 — марте 1918 г. // Мир и политика / Журнальный клуб «Интелрос»; гл. ред. Э. А. Галумов, 2012, № 9. (Bazanov S.H., Krestyanskaya armiya posle pervih porajeniy v noyabre 1917 – mart 1918 g. // Mir i politika/ Jurnalniy klub "Intelros"; gl.red. E.A.Galumov, 2012.)

64 Ксенофонов, И. Н. Мир, которого хотели и который ненавидели: Докум. Репортаж [о заключении Брест. мир. договора]. — М.: Политиздат, 1991. — s.391. (Ksenofontov, İ.N. Mir kotorogo hoteli i kotoryi nenavideli: Dokum. Reportaj (o zaklyuçenii Brest.mir.dogovora). — М.: Politizdat, 1991.)

65 Уилер-Беннет, Д. Брестский мир. Победы и поражения советской дипломатии = *Brest-Litovsk: The Forgotten Peace March 1918* / пер. с англ. С. К. Меркулова. — М.: Центрполиграф, 2009. — s. 57-258. (Uiler-Bennet, C. Brestkiy mir. Pobedi i porajeniya sovetskoj diplomatii / per.s.angl. S.K.Merkulova. — М.: Tsentropoligraf, 2009.)

Brest Litovsk Barış Antlaşması'nın Siyasi Sonuçlar (Sovyet Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu Açısından)

ateşkes bütün cephelerdeki mücadeleyi durduracak güçte olmamıştır.⁶⁶ 11 Aralık 1917 yılında Bolşeviklerin İngiltere ve Fransa hükümetlerine barış inisiyatifi sunması Bolşeviklerin aleyhine bir dönüşü beraberinde getirmiştir. Böylelikle, bu iki devlet Rusya'daki Bolşeviklerin aleyhine olan bütün güçlere yardım etmek için anlaşmıştır.⁶⁷

Brest Litovsk Barış Antlaşması bir cephede savaşı bitirdiyse de Rusya'nın kendi içinde yerel mücadelelerin geniş çaplı savaşa geçmesine sebep olmuştur.⁶⁸ 15 Mart 1918 yılında IV. Olağanüstü Genel Sovyet Rusya Kurultayı'nda Sol Komünistler ve Sol SR'ler anlaşmayı dünya devrimi ve Rusya'nın çıkarlarına ihanet olarak değerlendirip karşı gelmelerine rağmen Almanya ve onun müttefikleriyle olan bu barış anlaşmasını onaylamıştır. Sovyet Rusya böylece Birinci Dünya Savaşı'ndan çekilmiştir. 26 Mart 1918'de ise Almanya İmparatoru II. Wilhelm anlaşmayı onaylamıştır.⁶⁹ Ancak daha sonrasında bu barış antlaşmasının imzalanması "müttefik" partiler arasındaki uçurumu daha da derinleştirmiştir: Bolşevikler ile Sol SR'ler mücadelesi, 6-7 Temmuz 1918 yılında Sol SR'lerin isyan etmesiyle⁷⁰ sonuçlanmıştır.⁷¹

29 Mart 1918 yılında antlaşmanın onaylanmasından sonra Almanya İmparatorluğu ve Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasında ilk resmi diplomatik ilişkiler kurulmuştur. Berlin'deki Sovyet Büyükelçiliği (siyasi temsilciliği) aktif şekilde Almanların Batı cephesinde propaganda faaliyetine başlamıştır.⁷²

Brest Litovsk barışının en mühim maddelerinden biri de Sovyet Rusya'nın Ukrayna'nın bağımsızlığını tanınması ve buralardan Kızıl birlikleri çekmesi ve Ukrayna'da propaganda yapmama taahhüdü olmuştur. Böylece Rusya, en verimli topraklarını, kömür ve demir gibi maden yataklarını kaybetmiştir. Baltık eyaletlerinin Rus tahakkümünden çıkması ise oradaki milletlere, Litvanyalı, Letonyalı ve Estonyalılara "Milli devlet" kurma imkânlarını sağlayacaktır. Aynı zamanda Brest Litovsk Barış Antlaşması, Ukrayna'da Rada'nın 1918 yılında kaldırılmasını önlemiş ve bununla da Bolşeviklerin hâkimiyete gelmesinin önü kesilmiştir.⁷³ Bu barış antlaşmasının Osmanlı Devleti için en büyük önemi ise yalnız Rus işgali altındaki bölgenin kurtarılması değil, 1877-78'de elden giden "Elviye-i Selase" yani Kars, Ardahan ve Batum sancaklarının ana vatana kavuşması gibi güzel bir kazanç elde

66 Chernev, *age.*, p. 40.

67 Ксенофонтов, *age.*, s. 144-374; Кондуфор, Борьба за мир // История Украинской ССР в 10 томах / Кондуфор Ю. Ю. (гл. ред.). — К.: Наукова думка, 1984, Т. 6: Великая Октябрьская социалистическая революция и гражданская война на Украине (1917—1920), s. 274. (Ksenofontov, *age.*; Kondufor, *Borba za mir*// İstoriya Ukrainsoy SSR v 10 tomax/ Kondufor, Y.Y. (gl.red.) — K.: Naukova dumka, 1984, T.6: Velikaya Okt-yabrskaya sotsialisticheskaya revolyutsiya i grajdanskaya voyna na Ukraine (1917 - 1920)).

68 РВИО, «100 главных документов».Брестский мир. 03.03.1918. («100 главных документов российской истории»). Проект Российского военно-исторического общества). (RVIO, "100 glavnih dokumentov" Brestkiy mir. 03.03.1918 ("100 glavnih dokumentov rossiyskoy istorii". Proekt Rossiskogo voenno-istoričeskogo obşestva)).

69 Гражданская война и военная интервенция в СССР. М.: Советская энциклопедия, 1983, s. 73.

(Grajdanskaya voyna i voennaya interventsiya v SSSR. M.: Sovetskaya entsiklopediya, 1983.)

70 6-7 Temmuz 1918 tarihinde Bolşeviklerle, Almanya ile barış antlaşması konusunda yollarını ayırmış olan Sol SR'lerin Alman Büyükelçisi Kont Wilhelm von Mirbach'ın öldürülmesiyle sonuçlanmış bir silahlı isyan olayıdır. (Detaylı Bilgi İçin Bkz. Генрих Иоффе. Туманный «мятеж» (6—7 июля 1918 года, Москва) (рус.) // Наука и жизнь. — 2018. — №7. — с. 67—78; Фельштинский, Ю. Г. Большевики и левые эсеры. Октябрь 1917 — июль 1918. На пути к однопартийной диктатуре. — 1-е. — Париж: YMCA-Press, 1985. — s. 290.; Рыбаков, А. М. «Левозсеровский мятеж»: авантюра или способ выхода из политического кризиса / Рыбаков, А. М. // Политические партии: теория, история, практика. - Вып.1. - М., 1993, s. 68 -90). (Genrih İoffe. Tumanniıy "myatej" (6-7 iyulya 1918 goda, Moskva) (rus.) // Nauka i jizn.-2018-№7.; Felştinskiy, Y.G. Bolşeviki i levie eseri. Oktyabr 1917 – iyul 1918. Na puti k odnpartiynoy diktature.-1-e.-Parij: YMCA-Press,1985; Ribakov, A.M.// Politicheskie partii: teoriya, istoriya, praktika.-Vip.1.-M.:1993).

71 Chernev V. *Twilight of Empire: The Brest-Litovsk Conference and the Remaking of East-Central Europe, 1917—1918*, University of Toronto Press, 2017, 257 p.

72 Уилер-Беннет, *age.*, s. 288-320-330. (Uiler-Bennet,*age.*)

73 Chernev, *age.*, p. 24-25.

etmesi olmuştur. Savaşın başından itibaren Rusya'ya karşı yenik bir durumda olan Osmanlı Devleti, Brest Litovsk Barış Antlaşması ile "muzaffer" bir devlet safına geçmiş ve Rusya'ya karşı, 1856 Paris Barışı hariç, 1711'deki Prut Barışı'ndan sonra ilk defa zafer kazanmıştır. Yani 200 yıldan beri ilk defa Rusya'dan Türk toprağı geri alınabilmiştir.⁷⁴

Bolşevikler, Brest Litovsk Barış Antlaşması'na geçici askeri yenilgiler sonucu boyun eğmişlerdir ancak bununla ihtilallerini kurtarmışlardır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Almanya, Ukrayna'dan geçici bir süre faydalanmalarının hesabını, Bolşevizm'in (Komünizm) ülkelerine sıçraması ve gittikçe yayılması ile ödemek durumunda kalmışlardır. İmparatorluk hükümetinin başarıya ulaşmasında mühim bir etken olan "ihtilal" çok geçmeden Almanya ile Avusturya Macaristan İmparatorluğu'na da sıçramıştır. Rus İmparatorluğu'nun yıkılışını, Alman ve Avusturya-Macaristan monarşilerinin sona ermesi izlemiştir. Almanya, "dünya ihtilalinin" Avrupa'daki asıl savaş alanı olmuştur. Brest Litovsk ve sonra Versay Antlaşmaları ile görünüşte biten savaş, değişik yollarla sürdürülmüştür.⁷⁵

Brest Litovsk'daki görüşmelerde İtilaf devletlerinin gizli anlaşmalarının açıklanması bu devletlerdeki siyasi güçleri de harekete geçirmiştir. İtilaf hükümetleri kendi ülkelerindeki liberal ve sol görüşlü muhalif güçler tarafından eleştirilere maruz kalmışlardır. Görüşmeler zamanı Joffe, Khülman ve Czernin tarafından kabul edilen halkların kendi mukadderatlarını kendilerinin belirlemesi konusu İtilaf devletlerinin de bu meseleye bağlı fikir değiştirmelerine sebep olmuştur. Sonuçta İngiltere Başbakanı Lloyd George ve daha sonra ABD Devlet Başkanı Woodrow Wilson da savaş sonrası dünyanın yeniden şekillendirilmesi zamanı bu konudaki bakış açılarında değişiklik yapmak zorunda kalmışlardır.⁷⁶ Böylelikle, Brest Litovsk Barış Antlaşması, XX. yüzyılda Doğu Avrupa ve Güney Kafkasya tarihini değiştirecek olan halkların mukadderatlarını kendilerinin tayin etmesi projesinin de esasını ortaya koymuştur.⁷⁷

27 Ağustos 1918 yılında Berlin'deki Sovyet siyasi temsilcisi Adolf Joffe ve Richard von Khülman'ın yerine atanan Paul von Gintse tarafından Brest Litovsk Antlaşması'na ek olarak gizli anlaşma imzalanmıştır. Sovyet hükümeti bu anlaşmayla Brest Litovsk Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Almanya tarafından işgal edilmiş toprakları da Almanya'ya ilhak edilmesini kabul etmiştir. Sovyet Rusya ve Alman orduları arasında tarafsız bölgeler belirlenmiştir. Almanya, Sovyet Rusya'dan 6 milyar altın mark, 1,5 milyar altın (245, 5 ton saf altın) ve 1 milyarlık ürün tazminat almıştır.⁷⁸ Yine aynı tarihte 27 Ağustos 1918'de Berlinde "Gintse Nota"sıyla Alman ve Sovyetler kendi durumlarını açıklamışlardır. Rusya'nın dâhilindeki Antanta taraftarlarına karşı birlikte mücadele etme hakkında da karar verilmiştir. Bunun dışında Rusya, Murmansk'tan müttefik ordularının çıkarılmasını bu meselede başarısız olacağı takdirde ise onlara karşı Alman-Fin ordularının savaşağıni kabul etmiştir.

Gerçekte ne Almanya, ne Sovyet-Rusya, Brest Litovsk Barış Antlaşması'nın şartlarını tam olarak uygulayamamıştır. Barışın imzasından hemen sonra bunun birçok hükmü bozulmaya başlamıştır. Ruslar, özellikle propagandanın yasak edilmesi şartlarına asla uymamışlar, aynı şekilde silahlı birliklerin de terhis edilmesi gerekirken, yapmamışlardır. Almanya, batıda giriştiğı taarruz yüzünden, doğuda Ruslara karşı gerekli birlikleri

74 Kurat, *age.*, s. 397.

75 Selami Kılıç, *Brest-Litovsk Müzakereleri ve Barışı*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi,1994), s. 425.

76 Ксенофонтов, *age.*, c. 169-170. (Ksenofontov, *age.*)

77 Reynolds M. A., *Brest-Litovsk and the opening of the Caucasus // Shattering Empires: The Clash and Collapse of the Ottoman and Russian Empires 1908-1918*, Cambridge University Press, 2011, xiv, p. 173.

78 Gunther, *age.*, s. 48-49.

Brest Litovsk Barış Antlaşması'nın Siyasi Sonuçlar (Sovyet Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu Açısından)

bulunduracak, daha doğrusu Sovyet Rusya'ya baskı yapacak durumda olmamıştır.⁷⁹ Henüz imzasının mürekkebi kurumadan pek çok hükmü bozulan ve yerine getirilmeyen "Brest Litovsk Barışı" çok zaman geçmeden geçersiz sayılmasına⁸⁰, sanki hiç olmamış gibi görülmesine ve "unutulmuş barış" şeklinde değerlendirilmesine rağmen, tarihi öneminden hiçbir şey kaybetmemiştir. Bu antlaşmayla ilgili olan devletlerin daha sonraki siyasi ve diplomatik münasebetlerinde önemli bir rol oynamış, neticeleri, etki ve tepkileriyle dünyanın en önemli olaylarından biri olarak tarihe geçmiştir.⁸¹

Nihayet 1918 yılının Kasım ayında Merkez devletlerinin mağlubiyeti ve akabinde Brest Litovsk Barış Antlaşması'nın feshedilmesi Lenin'in Bolşevik Partisi'ndeki yerini güçlendirmiştir.⁸² 13 Kasım 1918 yılında Sovyet Rusya, Brest Litovsk Barış Antlaşması'nı ve ona ek olan bütün anlaşmaları feshetmiştir. Sovyet Rusya ve Almanya arasında imzalanan Brest Litovsk Antlaşması ve ona ek bütün diğer anlaşmalar, aynı zamanda 28 Haziran 1919 yılında Almanya ile imzalanan Versay Antlaşması'nın 116. maddesiyle de ortadan kaldırılmıştır.

4. BREST LİTOVSK BARIŞ ANTLAŞMASI'NIN OSMANLI İMPARATORLUĞU İÇİN SİYASİ SONUÇLARI

Brest Litovsk Barış Antlaşması'nın önemi Osmanlı Devleti için büyük olmuştur. Çünkü Osmanlı Devleti, kaybeden değil kazanan tarafta yer almıştır. Türk tarihinde 1711 yılındaki Prut ve 1856 yılındaki Paris Antlaşmalarından sonra ilk defa Rusya'ya karşı bir zafer kazanmıştır.⁸³

Öncelikle Osmanlı Devleti, Brest Litovsk'taki müzakereler sırasında belirttiği amaçlarının gerçekleşmesinden dolayı son derece iyi bir diplomasi yürüttüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca antlaşma, Sovyet Rusya hükümetinin "Türk Ermenistan"ı ve Elviye-i Selase (Üç vilayet: Kars, Ardahan ve Batum) bölgelerini elde tutma siyasetini geçersiz kılmıştır.⁸⁴

Brest Litovsk Antlaşması'nın 1. maddesine göre Sovyet Rusya, tüm kuvvetlerini 6 ila 8 hafta içerisinde savaştan önceki sınırlara çekmeyi taahhüt etmiş ve savaş sırasında işgal edilmiş sancakların Türk hâkimiyetine girişi sırasında güvenliği sağlayacağını kabul etmiştir. Dolayısıyla Türk Ermenistan'ı projesi bu antlaşma gereğince masadan kalkmıştır.⁸⁵

Yine bu antlaşma, Sovyet Rusya ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan ilk resmi belge olması açısından önem taşımaktadır. İki tarafın bundan sonraki münasebetleri bu antlaşmaya göre şekillenecektir. Bilhassa Kafkasya ve Türkistan üzerinde çıkarları olan bu iki devletin gelecekte izleyeceği politika, bu antlaşmanın geçerliliğini sık sık gündeme taşıyacaktır.

79 Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011), s. 351.

80 Kasım 1918'de Almanya yenilmiş, bu durum üzerine Sovyet Rusya, Brest-Litovsk Barışı'nı hemen hükümsüz ilan etmiştir. Osmanlı Devleti'nin de Ekim 1918'deki yenilgisi üzerine Brest-Litovsk Barışı'nın Kafkas sınırıyla ilgili olan maddeleri de ortadan kalkmıştır. Bu açıdan "*Brest-Litovsk Barış Antlaşması*" sekiz ay gibi kısa bir zaman için uygulanmıştır (*Detaylı bilgi için bkz.* Selami Kılıç, *Brest-Litovsk Müzakereleri ve Barışı*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1994), s. 457-460).

81 Kılıç, *age.*, s. 426.

82 Chernev, *age.*, p. 255-272.

83 Çolak, *age.*, s. 22.

84 Ayna Askarova, *Rus Belgelerine Göre Güney Kafkasya'da Sınır Meselesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2003), s. 33.

85 İsmet Konak, *Türkiye'nin İç Savaş Döneminde (1918-1922) Sovyet Rusya İle İlişkileri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2017), s. 173.

Barış antlaşmasını takiben karşılıklı ilişkileri resmi manada yürütmek için hemen çalışmalara başlanılmıştır. 2 Mart 1918'de Galip Kemali Söylemezoğlu Berlin'e gelmiştir. Buradan Alman heyetiyle beraber Petrograd'a gitmek için görevlendirilen Söylemezoğlu, hemen hemen 40 gün beklemek durumunda kalmıştır. Çünkü bu esnada Sovyet Rusya topraklarında ve merkezinde ihtilal karşıtlığı ortaya çıkmıştır. İhtilal karşıtı komplolara karşı önlem almaya çalışan Bolşevikler, çareyi hükümetin merkezini başkent Petrograd'tan Moskova'ya taşımada bulmuşlardır. Sonuç itibarıyla Nisan 1918'de Sovyet hükümetinin nezdinde sükûnet sağlanmış ve Söylemezoğlu da Moskova'ya doğru hareket etmiştir. 23 Nisan 1918'de Moskova Elçisi Galip Kemali Söylemezoğlu Moskova'ya ulaşmıştır. Böylece iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler, elçilikler boyutunda başlamıştır.⁸⁶

Yine antlaşmanın 4. maddesine göre, Sovyet Rusya'nın ("Elviye-i Selase") Kars, Ardahan ve Batum vilayetlerini boşaltacak olması, bölgedeki yeni duruma karışmayacak olması ve oradaki yeni durumun tespitinin özellikle Osmanlı Devleti ile anlaşacak olan yerli halka bırakacak olması Osmanlı Devleti için önemli bir durum olmuştur. Antlaşmayla Osmanlı Devleti'nin doğu sınırları çizilmiştir. Böylelikle Osmanlı Devleti'ni endişelendiren İstanbul ve Boğazlar üzerindeki Rus tehlikesi ortadan kalkmıştır. Bu durum bölgede yaşamlarını sürdüren halk arasında da büyük bir sevince sebep olmuştur. Bu üç sancak, bölgede yapılan referandum sonucu 14 Temmuz 1918'de Osmanlı Devleti'ne katılmıştır. Böylece Osmanlı Devleti 1877'deki sınırına tekrar ulaşmıştır. Sonuç itibarıyla Elviye-i Selase (Üç vilayet: Kars, Ardahan ve Batum) bu antlaşmayla geri alınarak ülkedeki toprak bütünlüğü tekrar sağlanmış ve böylece önemli bir başarı elde edilmiştir.⁸⁷ Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı ilk masa başı olan bu galibiyeti yani diplomatik zaferi aynı zamanda basında da geniş yer bulmuş ve Osmanlı Devleti için büyük bir kazanç ve başarı kazanıldığı ifade edilmiştir. Brest Litovsk Barış Antlaşması kapsamında gerçekleştirilen müzakereler diplomatik ilişkiler açısından da büyük bir önem taşımaktadır. Zira Türk ve Sovyet heyetlerindeki önemli temsilciler ilk defa Brest Litovsk'ta karşı karşıya gelmişler ve birbirlerini tanıma fırsatını bulmuşlardır. Türk - Sovyet heyetindeki bu temsilciler daha sonra tekrar karşılaşacak ve iki ülkenin diplomatik ilişkilerinde önemli rol oynayacaklardır.⁸⁸

Yine Osmanlı Devleti'nin isteği ve ısrarı üzerine Brest Litovsk Barış Antlaşması'na İran'ın ve Afganistan'ın istikalleriyle alakalı bir madde eklenmiştir. Gerçekleşen bu durumdan oldukça memnuniyet duyan İran'da bu barışı coşku ile karşılamış ve İran Şahı memnuniyetini Osmanlı Büyükelçiliği'ne bildirmiştir. İran Dışişleri Bakanı da Osmanlı Devleti'ne gelerek Bakanlar Kurulu adına teşekkürlerini iletmıştır.⁸⁹

Ayrıca Brest Litovsk müzakereleri sürerken Rus birlikleri Kars ve Ardahan bölgelerinden yavaştan çekilmeye başlamıştır. Ancak Ruslardan kalan boşluğu silahlanmış Ermeni ve Gürcü birlikleri almıştır. Antlaşmaya aykırı olan bu durum Türk heyeti tarafından Sovyet Rusya nezdinde protesto edilmiştir. 3 Mart 1918'de imzalanan barış antlaşmasından sonra Elviye-i Selase'nin durumu komşu hükümetler, yani Rus İhtilali'nden sonra Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'ın oluşturdukları Maverayı Kafkas Hükümeti'yle Osmanlı Devleti arasında halledilecektir. Gürcüler Batum üzerinde direnmişler, Ermeniler de Kars'tan çıkmak istememişlerdir. Bu sorun görüşmeler yoluyla da çözülmeye çalışılmış

86 Konak, *age.*, s. 173-174.

87 Nebahat Arslan, "Brest-Litovsk'tan Milli Mücadeleye Kars'ta Askeri ve Siyasi Gelişmeler", *International Journal of Russian Studies (IJORS)*, No: 8/2, July 2019, s. 106.

88 Kılıç, *age.*, s. 434.

89 Kılıç, *age.*, s. 438.

Brest Litovsk Barış Antlaşması'nın Siyasi Sonuçlar (Sovyet Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu Açısından)

ancak bir sonuç elde edilememiştir.⁹⁰ Ayrıca Ermeniler barış antlaşmasını tanımadıklarını söyleyip burada yaşayan çoğunluğu Müslüman olan halka karşı katliam hareketlerine başlamışlardır. Düzenli bir şekilde çekileceğini taahhüt etmiş olan Sovyet Rusya, Ermenilerin bu hareketlerine karşı sessiz kalmıştır. Ermeniler, Sarıkamış'ta ve Kars'ta pek çok bölgede yangın çıkartmış ve 20 binden fazla Türk'ü katliam yapıp şehit etmiştir. Ermenilerin Brest Litovsk Antlaşması'na aykırı davranışları ve görüşmelerden bir sonuç çıkmaması üzerine Enver Paşa, Ruslardan boşalan yere yeni bir düşmanın gelmesini engellemek için Osmanlı heyetinden işgal altında bulunan Doğu Anadolu'nun boşaltılması için girişimlerde bulunmasını talep etmiştir.⁹¹

12 Şubat 1918 tarihinde de doğu vilayetlerinin Türk askeri tarafından kurtarılması için harekete geçilmiştir. Türk askerleri Ermeni direncini kırarak hızlıca doğuya doğru ilerlemiştir. 13 Şubat 1918'de Erzincan (Brest Litovsk Antlaşması'ndan önce), 12 Mart 1918'de Erzurum (Brest Litovsk Antlaşması sonrası) kurtarılmıştır. Brest Litovsk Barış Antlaşması'na olan tepkilerini Ermeniler ve Gürcüler yakaladıkları her fırsatta göstermişlerdir. 14 Mart - 14 Nisan 1918 tarihleri arasında gerçekleştirilen Trabzon Barış Konferansı'nda, Brest Litovsk Barış Antlaşması'nı eleştirerek şiddetle protesto etmişlerdir. Türk kuvvetleri 5 Nisan'da Sarıkamış, 7 Nisan'da Van, 14 Nisan'da Batum ve 25 Nisan 1918'de de Kars'ı almıştır.⁹² Böylelikle Osmanlı Devleti'nin kuzeydoğu sınırı 93 harbi öncesi duruma kavuşmuştur.

Brest-Litovsk görüşmelerinde, Osmanlı heyeti üç vilayetin kendilerine verilmesi haricinde Kafkasya'da tam anlamıyla bağımsız bir devlet kurulmasını, halkların kendi kaderini tayin hakkının Orenburg, Kazan, Türkistan, Buhara gibi yerler de dâhil olmak üzere Rusya'da yaşayan Müslümanlara verilmesini istemiştir. Osmanlı Devleti'nin bu yaklaşımına Almanlar olumsuz yaklaşmışlardır. Ancak Hariciye Nazırı Vekili Halil Bey⁹³, Troçki'nin Kafkasya'daki milletlerin mukadderatını tayin hakkını kabul ettiğini Osmanlı Devleti'ne yazmıştır.⁹⁴ Sovyet Rusya'nın boyunduruğu altında bulunan Türk ahalsinin bağımsızlıklarını tanıma sözünün verilmiş olması, ne yapacaklarını bilemeyen Türklerin, sık sık Moskova Türk Elçiliği'ne gelip danışmalarını sağlamış böylece Osmanlı Devleti elçiliğinin önemi artmış fakat bu durumdan Ruslar pek memnun kalmamıştır.⁹⁵

Ayrıca Sovyet Rusya'da bulunan Türk Elçiliğine Brest Litovsk'ta varılan ayrı bir anlaşma gereğince, Rusya Müslümanlarını koruma (himaye) hakkı da verilmiştir. Bu maddeye istinaden Rusya Müslümanlarından birçoğu, özellikle Kazan Türkleri gittikçe şiddetlenen Bolşevik baskısı ve zulmünden çaresiz kalınca, Türk Elçiliğinden himaye istemeye başlamışlardır. Aynı zamanda antlaşmaya göre, Rusya Müslümanlarından isteyenlere Osmanlı tabiiyetine geçmek ve mallarını ve mülklerini Osmanlı Devleti'ne taşımak üzere muhaceret hakkı verilmiştir. Sonuçta bu konuda başvurular artmıştır. Pek çok kişi Türk tabiiyetine girmek ve servetlerini Osmanlı Devleti'ne taşımak için başvurmuştur. Haliyle bu

90 Selami Kılıç, "Türk-Alman Belgeleri Işığında "Elviye-i Selase" ve Enver Paşa'nın Oluşturduğu Kafkas Komitesi", Atatürk Üniversitesi, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 7, Yıl: 1997, s. 201.

91 Arslan, *age.*, s. 106-107.

92 Arslan, *age.*, s. 107.

93 Brest-Litovsk'taki Hariciye Nazırı Vekili Halil Bey'den, Berlin Elçisi Hakkı Paşa'ya 2 Mart 1918 tarihinde gönderilen telgrafla bilgilendirme yapılmıştır (Detaylı Bilgi İçin Bkz. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Nezareti Siyasi (HR. SYS.) 2296/1, Tarih: M-17-02-1918).

94 Yalçın Murgul, "Osmanlı Devleti İçin Bolşevik İhtilali Neyi İfade Ediyordu?", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 13, Sayı: 26, Güz-2017, s. 20.

95 Nilgün Erdaş, *Milli Mücadele Döneminde Kafkas Cumhuriyetleri İle İlişkiler*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1993), s. 24-25.

meseleler yüzünden Sovyet hükümeti ile Elçilik arasında anlaşmazlıklar çıkmıştır. Sovyet Rusya, antlaşma şartlarına uymayarak bu konuda Osmanlı Devleti'ne zorluk çıkarmıştır.⁹⁶

Bolşevikler hâkimiyete geldikleri dönem, 2 Kasım 1917'de "Rusya Halklarının İnsan Hakları Bildirgesini yayımlayarak Rusya'ya bağlı olan bütün milletlerin, istemeleri halinde Rusya'dan ayrılarak bağımsız birer devlet kurabileceklerini, kendi geleceklerini kendilerinin belirleyebileceklerini, her tür milli ve dini imtiyaz ve kısıtlamaların kaldırılacağını ve Rusya arazisinde yaşayan tüm azınlıkların ve etnik grupların özgür gelişmelerinin temin edileceğini duyurmuştur. Bu durum üzerine Kafkasya'da yaşayan Azerbaycan Türkleri, Ermeniler ve Gürcüler ortak bir hükümet kurma kararı almışlardır. Fakat bu milletlerin tek çatı altında yaşaması çok zor görünmüştür. Oluşturulan mecliste Azerbaycan Türkleri azınlıkta kalmıştır. 28 Kasım 1917 tarihinde kurulan bu devletin adı "Mavera-yı Kafkasya Komiserliği" (Zakavkaskii Komisarlat-Zavkom) olmuştur.⁹⁷ Daha sonra yaşanan gelişmeler neticesinde 28 Mayıs 1918'de bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan'ın Osmanlı Devleti'nden yardım istemesi ve aralarında yaptıkları antlaşma üzerine Osmanlı Devleti'nin Azerbaycan'ı düşman işgalinden kurtarmak için düzenlediği Kafkas harekâtı sonucunda Bakü'yü kurtarması, Sovyet hükümeti tarafından işgalle suçlanmış, Osmanlı Devleti'nin Brest Litovsk Antlaşması'na aykırı hareket ettiğini iddia etmiş ve Türk birliklerinin bu barış antlaşmasıyla tespit edilen sınıra çekilmesini talep etmiştir. Bu durumla 1877-78 sınırı Sovyet Rusya tarafından da kabul edilmiş ve Elviye-i Selase'nin Osmanlı Devleti'ne ait olacağı tanınmıştır.⁹⁸

Osmanlı Devleti, Brest Litovsk Barış'ı ile Kars, Ardahan ve Batum'u Ruslardan geri alabilmiş ve barış sonrası Türk kuvvetlerinin Bakü'ye hatta Dağıstan'a kadar ilerlemesine neden olan olaylar gerçekleşmiştir. Türk birliklerinin Bakü'ye ve Dağıstan'a kadar gitmeleri büyük bir başarı olmuş ve böylece hem Azerbaycan'da hem de Dağıstan'da müstakil iki devlet kurulmuştur. Fakat bu başarının sürdürülebilir olması için İttifak devletlerinin savaşı kazanmaları gerekmiştir. Ancak İttifak devletleri mağlup olmuş ve Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalayarak savaştan çekilmiştir. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 15. maddesine dayanarak 24 Aralık 1918'de Batum'u işgal eden İngilizler bununla da kalmayarak Osmanlı Devleti'nden Brest Litovsk Barış'ı ile kazandığı Kars ve Ardahan vilayetlerinin de işgal edileceğini bildirerek boşaltmasını talep etmiştir. Böylelikle Osmanlı Devleti, 1914 sınırlarına çekilmek durumunda kalmıştır. Haliyle bu bölgeler İngilizlerin de desteğiyle Ermeniler ve Gürcüler tarafından tekrar işgal edilmiştir. Daha sonra Mustafa Kemal Paşa liderliğinde başlatılan "Milli Mücadele" sırasında doğu cephesinde Ermenilere karşı büyük zaferler kazanılarak, Sarıkamış, Kars ve Gümrü tekrar ele geçirilmiştir. Böylece Ermeniler de barış yapmak zorunda kalmışlardır. (2/3 Aralık 1920 Gümrü Antlaşması) Türkiye ile Sovyet Rusya arasında da 16 Mart 1921'de Moskova Antlaşması imzalanmış ve bununla Batum ve çevresi hariç Ardahan ve Kars vilayetleri tamamen Türkiye'de kalmıştır. Böylece Brest Litovsk Barış Antlaşması'nın ilgili maddeleri de korunmuştur. Doğu Anadolu'nun Rus işgalinden kurtarılması ve Kars'ın anavatanına kavuşması Brest Litovsk Antlaşması ile sağlanmış ve Milli Mücadele neticesinde elde edilen zaferle tam bir güvenceye alınmıştır.⁹⁹

96 Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s. 403.

97 Enis Şahin, *Türkiye ve Mavera-yı Kafkasya İlişkileri İçerisinde Trabzon ve Batum Konferansları ve Antlaşmaları (1917-1918)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1996), s. 58, 82-83-84.

98 Erdaş, *age.*, s. 26.

99 Kılıç, *Brest-Litovsk Müzakereleri*, s. 456.

Brest Litovsk Barış Antlaşması'nın Siyasi Sonuçlar (Sovyet Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu Açısından)

SONUÇ

Rusya'da iktidarı ele geçiren Bolşevikler, ihtilalin hemen ertesi günü "Barış Kararnamesi"ni kabul etmişlerdir. Böylece I. Dünya Savaşı'nda savaşı bütun devletlere çağrı niteliğinde olan bu bildiri ile "savaşı derhal durdurmak, ateşkes imzalamak, hiçbir toprak ilhaki ve savaşı tazminatı olmadan demokratik ve adil bir barış imzalamak" istemişlerdir. Aynı zamanda bu kararname bir propaganda niteliği taşımıştır. Fakat Sovyet hükümeti daha hiçbir devlet tarafından tanınmadığı için bu kararname pek ciddiye alınmamıştır. Sovyet Rusya'nın barış isteğine müttefikleri olumlu yaklaşmış ancak bu duruma Almanya'dan olumlu bir cevap gelmiş ve böylece İttifak devletleri ile barış görüşmeleri başlamıştır. Zorlu geçen barış görüşmeleri pek çok kez kesintiye uğrasa da neticede 3 Mart 1918 tarihinde Brest Litovsk Barış Antlaşması, Sovyet Rusya başta olmak üzere Almanya, Osmanlı Devleti, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Bulgaristan tarafından imzalanmıştır.

Sovyet Rusya'ya Almanya tarafından ağır şartlar içeren ve zorla kabul ettirilen bu antlaşma Sovyet Rusya için büyük kayıplara sebep olmuştur. Ancak tarihte her ne kadar "unutulmuş bir barış" olarak nitelendirilse de sekiz ay yürürlükte kalmış dahi olsa tarihi öneminden hiçbir şey kaybetmemiştir. Özellikle de Osmanlı Devleti açısından bu barış antlaşmasının çok mühim siyasi sonuçları olmuştur. En mühim siyasi sonucu antlaşmanın 4. maddesi olmuştur. Bu maddeye göre Sovyet Rusya işgali altında olan ve Elviye-i Selase olarak adlandırılan, Kars, Ardahan ve Batum sancaklarının Sovyet Rusya tarafından boşaltılacak olması, buradaki yeni duruma karışmayacak ve bölgedeki yeni durumun oradaki yerli halkın kararı ile neticelenecek olması Osmanlı Devleti için çok önemli olmuştur. Daha sonra yeni durumla bu vilayetler Osmanlı Devleti'ne katılmış ve böylece ülke bütünlüğü tekrardan sağlanmıştır. Yine bu barış antlaşması ile iki ülke arasında ilk diplomatik ilişkiler başlamış, "Türk Ermenistan'ı projesi masadan kalkmış, Sovyet Rusya içerisinde yaşayan Müslümanlar için Osmanlı Devleti'ne koruma (himaye) hakkı verilmiştir. Yine Osmanlı Devleti, Kafkasya'da yaşayan Müslümanlar için de birtakım girişimlerde bulunmuş ancak Almanya'nın olumsuz yaklaşması ve Sovyet Rusya'nın bu konulara uzak durması iyi bir netice almaya yetmemiştir.

Sonuçta müttefik devletlerin mağlubiyeti Sovyet Rusya kadar Osmanlıyı da etkilemiş, Rusya'nın sınırları dâhilinde iç savaşın kızışmasına, bir zamanlar Rusya'yla aynı cephe savaşı itilaf devletlerinin hâkimiyetteki Bolşeviklere karşı Çar taraftarlarını silahlandırarak onlara karşı savaş açmalarına, Müttefik devletlerinin yanında Birinci Dünya Savaşı'nı kaybeden devletler sırasında ise Osmanlı Devleti'nin önce Mondros Ateşkesinin daha sonra ise onun için daha kötü olan Sevr Antlaşması'nın imzalamasıyla sonuçlanmıştır. Böylece Osmanlı Devleti'nin Brest Litovsk Barış Antlaşması ile kazandığı yerler elinden gitmiştir. Buralar hemen Ermeniler ve Gürcüler tarafından işgal edilmiş ve oradaki yerli halka yaptıkları zulüm tekrar başlamıştır. Daha sonra Mustafa Kemal Paşa liderliğinde başlatılan milli mücadele hareketiyle Ermenilere ve Gürcülere karşı zaferler kazanılmıştır. Sovyet Rusya ve Ermeniler ile ayrı ayrı barış antlaşmaları imzalanmış, sonuç olarak ta Batum ve çevresi hariç Ardahan ve Kars sancakları tamamen Türkiye'de kalmıştır. Böylece Brest Litovsk Barış Antlaşması'nın ilgili maddeleri de korunmuştur.

KAYNAKÇA**Arşiv Vesikası**

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), (2019). Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası Belgeleri (HR. HMS. İŞO.), 68/41, 12-15, Tarih: R-18-01-1334.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), (2019). Hariciye Nezareti Siyasi (HR. SYS), 2294/11-77, Tarih: M-20-12-1917.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), (2019). Hariciye Nezareti Siyasi (HR. SYS.) 2296/1, Tarih: M-17-02-1918.

Basılı Eserler

Akgüller, H. (2019). XX. Yüzyıl Başlarında Kafkas Halklarının Siyasi Mücadelesi Kapsamında Kuzey Kafkasya Dağlıları Birliği Cumhuriyeti, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.

Arslan, N. (2019). “Brest-Litovsk’tan Milli Mücadeleye Kars’ta Askeri ve Siyasi Gelişmeler”, *International Journal of Russian Studies (IJORS)*, No: 8/2: 106.

Askarova, A. (2003). Rus Belgelerine Göre Güney Kafkasya’da Sınır Meselesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Azerbaycan Sovyet Ansiklopedisi (ASE). (1984). (Ed.) Resul Reza, Jamil Guliyev, Cilt VIII, Bakü.

Bekcan, U. (2013). “Devrimden Sonra: Bolşeviklerin Zorunlu Dış Politikası 1917-1925”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 68, No: 4: 78.

Carr, H. E. (2015). Lenin’den Stalin’e Rus Devrimi, 1917-1929, (Çev.) Cinemre, L. Yordam Kitap, İstanbul.

Chernev B. (2017). *Twilight of Empire: The Brest-Litovsk Conference and the Remaking of East-Central Europe, 1917—1918*, University of Toronto Press, 257 p.

Çolak, B. (2007). Atatürk Dönemi Türk-Rus İlişkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Efe, H. ve Kızıl, M. (2018). “Osmanlı’nın Kuzey ve Doğu Politikası ve Rusya’nın “Sıcak Denizlere İnme Politikası” Kapsamında Şekillenen Doğu Sınırları”, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (KAÜİİBFD)*, Cilt: 9, Sayı: 17: 323.

Eksik, B. (2018). Siyasi ve Sosyal Açından Kafkas Cephesi (1914-1918), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Erdaş, N. (1993). Milli Mücadele Döneminde Kafkas Cumhuriyetleri İle İlişkiler, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Gunther, H. (1998). *Quellen zu den deutsch-sowjetischen Beziehungen 1917-1945*. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Kılıç, S. (1994). Brest-Litovsk Müzakereleri ve Barışı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum.

Kılıç, S. (1997). “Türk-Alman Belgeleri Işığında “Elviye-i Selase” ve Enver Paşa’nın Oluşturduğu Kafkas Komitesi”, *Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı:7: 201.

Kollektif Heyet. (1993). Birinci Dünya Harbinde, Türk Harbi, Kafkas Cephesi, 3’üncü Ordu Harekâtı, Cilt II, Genelkurmay Basımevi, Ankara.

Brest Litovsk Barış Antlaşması'nın Siyasi Sonuçlar (Sovyet Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu Açısından)

- Konak, İ. (2017). Türkiye'nin İç Savaş Döneminde (1918-1922) Sovyet Rusya İle İlişkileri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kurat, N. A. (1967). "Brest-Litovsk Müzakereleri ve Barışı (20 Aralık 1917-3 Mart 1918)", Belleken Dergisi, Cilt: XXXI, Sayı: 123, Temmuz 1967, 376-377.
- Kurat, N. A. (2011). Türkiye ve Rusya XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Küçükayhan, Ç. (2001). Osmanlı Basınına Göre Brest Litovsk'tan Mondros'a Kadar Kafkasya, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kürkçüoğlu, E. (1994). 1918-1920 Türkiye-Azerbaycan İlişkileri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum.
- Ludendorff, E. (1919). Meine Kriegserinnerungen. Berlin, Halbleder.
- Mercan, S. M. (1991). Erzincan Müterakesi'nden Brest-Litovsk'a (Aralık 1917-3 Mart 1918), Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Murgul, Y. (2017). "Osmanlı Devleti İçin Bolşevik İhtilali Neyi İfade Ediyordu?", Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Yıl: 13, Sayı: 26: 20.
- Mustafayev, S. (2015). 1918-1922 Arası Türk-Rus İlişkilerinde Azerbaycan'ın Rolü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Oba, E. A. (2019). "Diplomasi Tarihinde Karşılıklı Etkileşim Örneği: Almanya ve Sovyet İhtilali", s. 18, (Haz.) ÜNLEN, E. 100. Yılında Sovyet İhtilali, Gelişimi ve Bölgesel Etkileri Uluslararası Sempozyumu, 25-27 Ekim 2017/Kars, Bildiriler, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Oğuz, C. C. (1998). The Relations Between The Ottoman Empire And Bolshevik Russia (1917-1918), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Pipes, R. (1990). The Russian Revolution, New York, Vintage Books, 1990.
- Qafarov, V. (2015). "Brest-Litovsk Barış Konferansı'nda Osmanlı Devleti'nin Kafkasya Politikası", Yeni Türkiye Dergisi, Kafkaslar Özel Sayısı, III, Sayı: 73: 215.
- Reynolds M. A. (2011). Brest-Litovsk and the opening of the Caucasus // Shattering Empires: The Clash and Collapse of the Ottoman and Russian Empires 1908-1918, Cambridge University Press, xiv, p. 173.
- Sander, O. (2013). Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e, İmge Kitabevi, Ankara.
- Şahin, E. (1996). Türkiye ve Mavera-yı Kafkasya İlişkileri İçerisinde Trabzon ve Batum Konferansları ve Antlaşmaları (1917-1918), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum.
- Yüceer, S. (2016). Milli Mücadele Yıllarında Ankara-Moskova İlişkileri, Sentez Yayıncılık, İstanbul.
- Zeman, Z. A. B. (Ed.), (1958). Germany and The Revolution in Russia 1915-1918, Documents from the Archives of the German Foreign Ministry, Oxford University Press, London.

- Базанов С. Н. (2012). Крестьянская армия после первых поражений в ноябре 1917 — марте 1918 г. // Мир и политика / Журнальный клуб «Интелрос»; гл. ред. Э. А. Галумов, № 9.
- Бьюкенен, Дж.* (1924). Мемуары дипломата. 2-е изд. М. ГАРФ, Ф. 130. Оп. 2. Д. 1.
- Гончарова, С. М.* (1991). К вопросу об авторстве Декрета СНК «Социалистическое Отечество в опасности!» (1918) // Вопросы истории КПСС. 1991. №9. С. 99–101.
- Декреты Советской Власти (1957). Т. 1. 25 октября 1917 г. — 16 марта 1918 г. М.: Политиздат.
- Деникин, А. И.* (1990). Очерки русской смуты. М.: Наука.
- Земледелеца, Г.* (1918). Брестский мир несет смерть России, рабство и нищету трудящимся. Самара: Самарский губернский комитет партии социалистов-революционеров.
- Кондуфор, Борьба за мир // История Украинской ССР в 10 томах / Кондуфор Ю. Ю. (гл. ред.). — К.: Наукова думка, 1984, Т. 6: Великая Октябрьская социалистическая революция и гражданская война на Украине (1917—1920), с. 274.
- Ксенофонтов И. Н. (1991). Мир, которого хотели и который ненавидели : Докум. Репортаж [о заключении Брест. мир. договора]. — М.: Политиздат, 391 с.
- Мировые Войны Хх Века: В 4-х кн. Кн. 2. (2002). Первая мировая война. Документы и материалы. М.: Наука. С. 471.
- Рабинович, А.* (2006). Раскол между большевиками и левыми эсерами: поворотный пункт в ранней советской истории // Политическая история России первой четверти ХХ века. Памяти профессора Виталия Ивановича Старцева. СПб.: ДАРК.
- РВИО, «100 главных документов». Брестский мир. 03.03.1918. («100 главных документов российской истории»). Проект Российского военно-исторического общества).
- Ргвиа, Ф. (2003). Оп. 4. Д. 50. Л. 117, 118.
- Советская Энциклопедия. (1983). Гражданская война и военная интервенция в СССР. М.: Политиздат, 703 с.
- Советско-Германские Отношения. (1968). От переговоров в Брест-Литовске до подписания Рапал-льского договора. Сб. документов. Т. 1. 1917–1918 гг. М.: Политиздат.
- Троцкий, Л. Д.* (2001). Моя жизнь. М.: Вагриус.
- Уилер-Беннет Д. (2009). Брестский мир. Победы и поражения советской дипломатии = Brest-Litovsk: The Forgotten Peace March 1918 / пер. с англ. С. К. Меркулова. — М.: Центрполиграф, 570 с.
- Фельштинский, Ю. Г.* (1992). Крушение мировой революции. Брестский мир: Октябрь 1917 — ноябрь 1918. М.: ТЕРРА.
- Фельштинский, Ю. Г.* (сост.). (2013). Германия и революция в России. 1915–1918. Сб. документов. М.: Центрполиграф.
- Фокке, Д. Г.* (1993). На сцене и за кулисами Брестской трагикомедии (Мемуары участника Брест-Литовских мирных переговоров). М. Т. 2.
- Хавкин, Б. Л.* (2018). Могли ли немцы спасти царскую семью? // Родина. №7. С. 113–116.